

ПРЕПЛАТА
на годину
20 динара
(круна) а на
 $\frac{1}{2}$ и $\frac{1}{4}$ год.,
пола и четврт
те суме.

ЗВЕЗДА

ИЗЛАЗИ
два пута,
10. и 25.
у месецу
—
Уредништво
Васина ул. 4.

Власник
Павле Маринковић

Свеска 7.
БЕОГРАД 10. АПРИЛ 1912.

Уредник
Бранислав Ћ. Нушић

Драгутин Ј. Илић

ПОД РАЗВАЛИНАМА

Кад сан занесе душу, над очи заморене
Размахне крилом својим и тамне сенке стави,
Често се пењем тада на куле разорене,
Тамо где гуштер сузи и сова гнездо прави,

И лутам по камену суморних развалина,
Ко сенка узидана што замке чува древне,
И слуша чудни жагор подземни, из дубина,
Потмуло како бруји ко претње намењене.

Лутам и као негда аргатник заробљени,
Обронке растурене привлачим кули ближе,
И зидам старе стене у замак разорени
И пењем небу куле где смелост цигло стиже.

А оздо руке злобне дижу се уза стење, —
Двороги месец немо с облачком белим броди
И баца зраке седе на чудно привиђење,
Поворку хаветасту што тврду замку ходи.

Зачаран замак снова са треском у ноћ тоне
Пред трошним руинама усамљен опет стојим,
Па док се око мене обронци хучно роне
Ја с кула разорених срушене снове бројим.

Драгутин Ј. Илић

ПОСЛЕДЊИ МЕГДАН...

Рањен витез на сред поља равна,
Мач пребијен у прашини лежи,
Над њим гавран као слутња тавна
Лебди; а кроз пусто поље бежи
Бојни коњиц без витеза свога,
Бежи бујни с поља крвавога.

Сутов бледа. Још по мало руди
Зрак последњи сунца на умору,
Ко млаз крви из рањених груди
Попрскао долине и гору
И витеза обрањена крвно
И гаврана кљун и крило црно.

Чекај, вране, још ти време није,
Дух јунаков још се Смрћу бори,
Бој последњи рањен витез бије;
Па тек онда када га обори
Вечни витез света загробнога,
Гракни на пир изнад плена свога!

Владимир Черина

РАСКРШЋЕ

Јабланови шуме уморно
Уз друмове равне, кроз кишу.
Они вјетру тужно причају,
Док гранама туробно њишу:

— Овуда је отишла душа
Ојађена трудна и сама
На путу у оне крајеве,
Гдје вјечна је поноћ и тама.

— Чежње је кидале бескрајне,
Много је самотна страдала,
Ноћи кад пале би немирне
Сну своме тешко се јадала.

— И ноћас је прошла овуда
И плахо крај нас је стала,
А низ лице, видјесмо, блиедо,
Ох, горка то суза јој пала.

— Погледала град је и море,
Земљу је овдје пољубила,
Заридала, а затим нечујно
У ноћ се, маглу изгубила...

Јабланови шуме уморно
Уз друмове равне и биеле,
Што у даљ нијемо нестају
И тихи се сиеку и диеле...

Жарко Лазаревић

ОСВИТ

Ступа владарка... С пурпурне порфире
Руменим сјајем злате јој се косе
Преко планина и висова што се
Крваве бојом... Кроз долине мире

Млазеви с чистог орошеног биља...
По кад кад блесне капља с багремова,
Крај друма што су или са врхова
Затрепти суза... Ко звезда водиља

Јавља се сунце кроз мир божанствено...
Први му зраци продиру кроз вео
И буде цвеће, пале видик цео
Ко златна киша... Са брегова ено,

Губи се тмине привид густа дима,
А зрак се топли јавља у свом блеску
И чисти ваздух, игра се по песку,
Док зрело жито златно класје клима...

Жубори живот, оживело грање
Песма ратара уздиже, моли...
Дах јутра трепти љубављу и воли
Радица који скупља злато... Жање...

Жив. Девечерски

СТОПАМА ГРЕХА

Марија оста бремена некако по Митрову, а у то време и Велислав јој рече да међу њима не може бити ништа. „Не да отац, па крај“ — и окренуо се као да је била реч о каквој циганској копчи са опанака....

Како се то догодило ни она сама није знала. Једне вечери у јулу отишла је до Велисава да јој прочита писмо, а вратила се кући збуњена и легла пре вечере сама, у вајат. А волела је Ивана Марковића као Бога. И кад је пошао у војску заклела се свима на свету да ће га чекати и бити само његова за сва времена. Па ипак, десило се и преко њене воље. А после тога морала је радити како Велислав хоће, јер на Ивана није смела ни мислити. А он је лагао, нарочито с почетка. После, кад се заситио, окретѐ јој леђа и одби на оца. Но Марија се ипак надала. Мислила је од сваке руке и најпосле се решила да га силом натера, ако не могне друкчије. Дете је ту, а она је знала како пролазе сироте сељачке девојке у таквим приликама. Сем тога, знала је да је он по мало и кукавица и мислила је да ће се претњом моћи нешто учинити. Казаће му да ће га убити, напашће га као мачка, припретиће му клетвом

и свачим што јој падне на памет. А он како зна; нек је води у кошару, ако не сме кући. После ће се већ и укућани смирити. А ако треба и молиће га; клекнуће пред њега и казати му да га воли, да га је одавно тајно волела и да му се само за то и подала без роптања.

И једне вечери, кад се замучила дуго и болови је дотерали до суза, она се реши. У толико пре што се дан раније и Иван вратио из војске. А она му оваква није смела наочи. Па и мати јој почела је од неког доба нешто сумњати и чувати је....

*

Тек је свитало. Влажно зимско јутро оцртавало је мрачне силуете дрвета у пољима на младом, дубоком снегу. Петли се тек огласили и са истока провејавала млечна светлост облачна дана. Носећи свој мали завежљај, она је пртила ван стаза, газећи по меком, шкрипугавом снегу, а ноге јој утоњаху у једру белину до изнад чланака. Хитала је у Поља. Знала је да ће га на трлу, код стоке, наћи. Тамо је свако јутро одлазио; тамо су некад и згрешили. Уз пут је мислила о себи, а душу јој покриваху облаци тежи и мрачнији од оних изнад ње. И питала се први пут у души искрено: зашто је тако морало да буде? Зашто је морала навлачити беду на врат? Затим се сећала матере и бивало јој све теже при помисли на бедну старицу, пола слепу, пола глуву, која ја толике кћери умела извести на прави пут само њу не, и која је, ето, остала сада и без ње, сама самцита у празној, пространој кући, где је некад царевало задовољство и ред. И тада би се хватала за главу и постртала заслепљена белином снега.

А око ње бивало све видније и тише. И петли се све ређе јављали са замрзнутих грана у селу, које је остало иза њезиних леђа у полутами ноћи и зоре. Дубок мир и чиста неоскврњена белина имали су нечег свечаног у себи, али за њу је било све тако тужно, а тешка мора покривала јој и свест и душу. Па ипак она је хитала, док се око ње лепршао чист, нетакнут снег, а већ овлажене, промрзле сукње клопотале као да су од дрвета. Надала се. Можда ће се ипак решити.... Та он јој је толико пута говорио како је много, много воли. Само отац му.... но и он ће се смирити, није она из рђаве куће....

Тако у стрепњи стигла је и до његова имања.

По травњаку се понурили големи храстови засути снегом. Високи, са опуштеним грањем, изгледали су као оседели цинови. У мирном јутарњем зраку нејасно су се оцртавале њихове сенке на равни засутој снегом. У крају, код сењака, мучала је велика кошара. Она се осврте. Лево, на страни, видео

се јасан траг који се преко стазе, кроз грмље, отезао чак до сењака. Ту је, помисли она, и прескочи преко врлика. Хитро, као веверица, отскакутала је до храста и зауставила се иза саме кошаре. Осећала је како јој срце јаче бије и чинило јој се да је подузима неки страх. С оне стране травњака видео се још један траг. Он је водео од Станковића колебе. Тада се из кошаре чу смеј. Марији се учини да се смеје жена и претрну. „Није сам“ — рече она и хтеде побећи сва обливена стидом, али је једна тешка мисао прикова на месту. Она ослушну. Из кошаре се чуо нејасан жагор и опет смех, само сад разговетно, јасно. Она није сумњала. Унутра је са Велисавом било неко женско чељаде. Па како је знала да од његових нико не долази стоци сем њега, она се згрози и чврсто стеже озеблом руком свој мали нож за појасом.

Тада јој паде на памет лепа, вижљаста Ђина, њена најбоља другарица, и учини јој се да је то баш њен смех, да се то баш она смеје, оним својим лудим, чудноватим смехом. А како се само правила! И дође јој сва гадна и она и њен смех и њено лепо детињасто лице и све на њој. Зар је само за то са њом друговала и пазила се да би је могла кушати и подваљивати?! А она је ту исту Ђину највише од свих другарица волела и све јој поверила, све до краја. Стежући нож она се полако примицала вратима кошаре, газећи тихо као авет. Осећала је да јој лице гори и да јој је глава пуна крви. Све се око ње вртело, а бол потмуо, дубок задржавао јој сузе које су је пекле у грлу. А мржња се купила и кључала црним клобуцима крви у намученом срцу. И она већ виде како се по слами и сену копрца она, најлукавија и најподлија другарица под сунцем, а врућа крв шикља јој из прсију по белом, младом снегу и по његовом неверничком лицу. И види њега, Велисав, згро-мљеног, скамењеног, са унакаженим лицем од страха и очима пуним крви. А она бледа, рашчупана, стиснутих вилица, са животињским осмехом на лицу, стоји спрам њега и вели му: „Видиш ли? То је за онолику љубав, то је за онолике ноћи.... Лопове, љуби сад, што стојиш?... и луда се смеје у грчевима освете и болова.

Жагор се поново диже Марија прену чу где Велисав рече: „Зар нећеш вечерас доћи“? а жена одговори: „Сутра у зору опет, очи моје“ и пољуб пуче као по длану. Она је то лепо чула, она је знала да се љубе и да се растају. И пре него што су они могли изићи, Марија се створи на прагу. Сва наком-стрешена, с очима које су севале мржњом, она се саже и спреми за напад, као кучка кад јој се отимају штенци. Али пре него што се нашла под кровом, она посрну и утече.... Заваљен

у сену, гологлав. Велисав је љубио по рукама и лицу своју матору суседу Ранђију познату сеоску блудницу....

После првог узбуђења Велислав и Ранђија истрчаше из кошаре и у дубокој тишини затрешта њихов смех. Он је звонио пакосно, подругљиво и ломио се о ивицу чёсте чак тамо испред избезумљене девојке, која је са својим завежљајем бегала, саплићући се о грање и сметове снега. Они су се ругали и добацивали бестидно шале од којих образи црвене, али их Марија није чула. Она се уједала за руке и пребацивала сама себи што је овамо долазила, што је оставила матер и кућу, кад га никад није волела нити би му могла бити жена. „Зар је и без тога мало срамота“ — јекнула је болно и бегајући све брже нашле се на пустом друму што је водио у град. На друму застаде за тренутак одахну, а онда не двоумећи пође даље у град. Мати је већ и иначе приметила да је нема, а Ранђија чим се врати раструбиће све целом селу...

У том Иван пред њу. Као да је с неба пао у трнов жбуњ поред пута.

— Куда? — дрекну он и ухвати је за руку.

Марија се трже, цикну и претрну.

— Пустите ме — рече а глас јој дрхти — сву ћеш ми руку изломити.

— Питам те, куда ћеш?. — понови он и унесе јој се у очи као да би јој продро погледом до дна душе.

— У госте — промуца она и спусти поглед.

— Не лажи! знам ја, у град ћеш ти. Знам све чуо сам.

Она зајеца:

— Онда ме пусти. Што ћу ти? Ја нисам заслужила ни да ме погледаш...

Иван се намршти. С почетка не умеде рећи ни речи од гнева, а после би му жао. Видећи је збуњену, бледу, полусмрзну и убијену тугом, он се сети прошлости и у његовом детињем срцу, које је и у војсци умео очувати, јави се на место мржње сажалење према тој младој, напуштеној девојци коју је некад тако много волео и поносио се њом, а данас је гледа понижену, на беспућу, засуту снегом као промрзлу птичицу. И у место да је рашчупа, наружи и понизи као скота он је стајао нем, поражен, жалећи више њу него себе. У њему се поново пробуди велика љубав. И ма да је хтео изгледати суров и страшан, он и нехотице спусти глас, а очи му синуше неколико благо, очински.

— Па, дођавола! кад је већ било...- рече он најзад промукло. — Ваљда нећеш остати луда довека! Врати се, сакрићемо

нашу бруку, волећемо се много и заборавићемо све. Ето, ја ћу.., ја ти кажем да ћу заборавити све...

— Не могу!

— Ма знаш да сам те волео! — јекну он и подиже је на груди као перце својим великим рукама. — Ти си ми још остала, само тебе још имам, а волео сам те као нико. И ето, згрешила си; па лепо, ја те волим и тако нагрижену, јер знам да ниси крива. Ја сам крив што сам ти преко њега писма слао, што сам те поверио њему, Бог га убио. И нећеш, ваљда, због оног чергана у свет, да будеш туђа рита, измећарка? Окрени се, погледај, ово је наше село, наши људи. Можда је све рђаво али је наше. Ту си се родила, ту ти је суђено да живиш, а тамо, тамо ће те само лопови примити и то док ваљаш. И као лудак тресао је њом као промрзлом препелицом.

Марија устрепта. У његовом загрљају било је топло, а речи му биле пуне истине, живота. Знала је она њега добро, то велико, маторо, мирно дете и кад би могла најрадије би умрла ту, одмах, у његовом загрљају. Али да се врати, да му буде жена после свега... Не. Један унутарњи глас говорио јој је у уши, које су силно пиштале: Ти се не смеш вратити! Ти би га понизила, ти би себе унесрећила, јер га много волеш. И као наелектрисана том мишљу она се прену и ишчупа из његова наручја.

— Убићу те! цикну он и пође корак напред,

Она се помаче у страну али не побеже. Лице јој је било модро, суво, без иједне сузе, озбиљно као у какво самртнице.

— Иване — поче она тихо — остави ме. Ти не би био са мном сретан, јер, брате, ја те не волим. Ја сам те увек мрзела и лагала те...

Он се зањиха.

Увек сам те лагала, — настави она упорно. — И варала. Ете, чим си отишо, састајала сам се са Велисавом. Он ми није никад читао твоја писма. Нисам му ни тражила. И пре сам те варала. Сећаш са, на Ранђића гумну кад сам се разболела.... ето онда нисам била болесна него...

А што да ти све причам. А да ме убијеш можеш.... не морам... Али ми је тебе жао, ти ћеш на робију. Ето, промисли о том, а сад у здрављу! И никад немој пожалити за мном...

И Марија оде журно, праћена меким пахуљама снега, што се спуштао као раскидани вео од бела цвећа. Она се не осврте ни једном, јер се бојала да не види човека, кога је волела као Бога, где седи на сред друма и ридајући као мало дете кржави прсте о замрзли шљунак под снегом...

*

Вече се спушта и снег удара све јаче, а Марија још једнако граби друмом што води у град. Глава јој непрестано бучи и све јој се чини као сан, као страшна прича о којој је слушала згурена, мала, поред топле пећи, од говорљивих преља у дуге зимске ноћи. На души јој се стегли јади, а љубав и мржња претворили се у гађење на све што се догодило прошлих дана. Гади се и на саму себе, и чуди се откуд јој толико смелости да се буну и противи кад је свему томе сама крива. А стид јој облива црвенилом озебло лице. И ветар почиње дувати; растреса јој прамење влажне косе по челу и образима и засипа јој очи крупним пахуљама снега. А она ипак одмиче, одмиче журно, без циља с хиљаду мисли у врелој глави.. Бол је попушта и у колико се ближи ноћ све јој је лакше; чини јој се да ће се у тами сакрити све од чега страхује и пати. Само при помисли на матер, коју је оставила осрамоћену, несрећну и саму, стеже јој се поново бол у грудима и натерује у очи вреле сузе.

А ноћ пада и ветар преће снег по друму и око ње. За-мрзли опанци стежу јој прозебле ноге, тело се кочи, а глад и умор доносе читаве ројеве црних мисли. Она се труди да их одагна, да заборави све и да у души угуши сваку клицу кајања и прекора. А у даљини, кроз таму, назире се град са својим жмиркавим огњевима и светиљкама, као стооко чудовиште, које пожудно очекује да је дочепу у своје мрачне чељусти...

Ив. Вазов

КАЛИНКИН САН

Заспала мома, заспала,
Сама у пољу широком,
Баш где је цвеће збирала,
Под јелом танком високом.

Завеја ветар са мора,
Понесе грану маслине,
Понесе грану, донесе,
До младе моме Калине.

Из сна се мома пробуди,
И стаде очи да крије,
И клети ветар да куне,
И горке сузе да лије:

„Проклети ветре, клет да си,
Што мојим пољем застуди,
Што лаку грану донесе,
Што ме из санка пробуди.
Слатки сам санак снивала,
Слатко са драгим целивала.

С бугарског
Милорад М. Петровић.

С. Грегорчић

XXXVIII

Никад ми ништа не одрече небѡ,
Ништа му нисам ни иск'о,
У боловима живот ми је тек'о,
А јад ми душу стиск'о.
Ја знам да небо нема за ме среће.
И то ми није жао.
Ал' Бог је мени дао нешто веће,
Што није другима дао.
Не питам, шта је то туга и беда,
Ја пасти себи недам,
Ја имам песму, божанску песму,
И кроз њу на свет гледам.
Њом срцу своје одушке дајем,
И срећи својој спешим;
Она ме крепи, велика, силна,
И ја се њој тешим.

Са словеначког
Милорад М. Петровић.

Г А Р А

Крштено јој име било Милица, али је то слабо ко у селу знао. Још док је била мала, сасвим мала, беше црна као какво циганче, те због тога родитељи, малу гаравушу, од милоште, прозваше Гара.

Село је знало и звало је овим њеним, другим именом.

Гара је била прва радост честита домаћина и ваљана човека, Митра Јелића, који беше једини остатак некада велике и на далеко чувене Јелића задруге...

Од оног црног, малог и жољавог циганчета, развило се, временом, девојче лепо као уписано. Беше, до душе, и доцније црномањаста, али то јој је баш и давало ону лепоту, те је одвајала од осталих и била најлепша девојка у селу. Онако црне, онако густе и дугачке косе, као што је њена била, није још ни једна мајка својој кћери однеговала. А она ју је носила увек оплетену у перчин и спуштену низ леђа. Увек јој је била закићена или каквим цветићем, бојеним перјем или стручком сува смиља. Кад погледа оним њеним крупним, црним очима, човек осети неку топлину из њих и остао би тако гледајући је занесен у заборав. Изнад очију густе обрве, боје косе њене, које се у повијама састављале, па изгледа да је то тако нарочито удешавано, намештено, и ако она није никада и ничим лице своје дотеривала. Не зна човек кад му је милије гледати је: да ли као се у озбиљи и ћути, да ли кад говори оним њеним сребрнастим, заносним гласом; да ли кад шапуће, те изгледа као да слушаш жубор планинског поточића; да ли кад у смеху развуче као крв румене уснице и покаже своје снажне, ситне зубиће. Бадава, право оно наши веле: што Бог може, кад хоће, то нико други не може...

Сем Гаре, у оца су биле још две млађе кћери. Мушке деце, сиромах, није имао. С тога је он био незадовољан, несрећан а доста пута тужан. Често пута, у друштву, жалио се на своју злу судбину говорећи:

— Баш ме Бог хоће да казни. Са мношћом се име Јелића, угасити, јер шта је браћо женско дете?... Туђа кућа!... Зар није тако?

— Ћути Митре, не љути Бога, теше га људи. Теби је Бог дао што је мало коме дао.

— Оно јесте, хвала му, одговара он, али опет, опет, мушко је дете друго. Ово, једно по једно, па ће овако одгајено и одхрањено отићи у туђу кућу, а остаћемо ја и баба к'о два огорела пања, и то баш онда кад нам је помоћ и потпора најпотребнија. Друго је мушко друго!... Ту би Митар дубоко уздахнуо, ућутао се и замислио, као да у мислима гледа своју будућност:

Гара је знала шта њене родитеље тишти. Она је осећала њихов бол и било јој врло тешко као да је она томе крива. Трудила се сиротица, да их својом милоштом и својим радом задовољи. А тако исто, као маторка, упућивала је у томе и своје сестрице. Још од малена Гара је почела радити све послове које би радио и мушкарац, њених година. Преко целе недеље, свих тежатних дана, била је Гара мушкобања, а девојка пак недељом кад се обуче и спреми, па с другарицама изиђе код крста на игру. А у раду је била, што се оно каже: као жива ватра. Ако је кукурузна копња, да нападају остали радени, да не би за њом заостали. Само јој игра она мотика у рукама, а она се погла, певуши и одмиче напред. Ако ли је жетва, милина је погледати је у оном мору златна влаћа. Изгледа да се титра и игра оним српом, а руковет из њене руке само пада, пада и остаје за њом на стрњици. Нико је при жетви није могао ни стићи, а камо ли престићи. Није никакво чудо, што су око такве лепоте, каква Гара беше, облетули сви редом момци у селу. Али је она слабо за то марила, јер није имала кад, или није хтела да и о томе мисли, и ако је већ била стасала за удају. Највише се беше наврзао на Гару неки Драгојло, син чича Јеше Прокића, њен сељак. Беше по газдински син и рачунао је: да му је његово богатство најбоља препорука код Гаре. У почетку, Гара га лепо примила, разговарала с њиме и играла у колу до њега, али га није ништа двојила од осталих момака, према којима се понашала исто тако као и према њему. Доцније, Гара виде да Драгојло хоће да забрази, и поче се склањати. Али, што је она више избегавала њега, то је он више трчао и јурио за њом. Ма куд да се макне, Драгојло од некуд испадне пред њу. Она се прави као да га не види, погне главу и иде својим путем. Али он заспристане за њом и шта ти јој том приликом не изговори, јер је био љут на њу, што неће да га воли и да тоји с њиме. Истина, дарнути је није смео, јер је знао да су јој мишице развијене и да је јача од њега. Доста га је пута трпела и слушала, правећи се невешта, и ако се у њој кувало да прсне.

Али, свему има мере. Једнога дана њој баш прекипе. Гара беше пошла на њиву. Иде полако путем, преде и певуши. Таман она пређе прелаз, и иза једног жбуна скочи пред њу Драгојло:

— Стој! дрекну он смешући се.

Она иде и не окреће главу на њега.

— Куда ћеш, море?

— А што се тебе тиче? рече она љутито.

— Да идем и ја с тобом?

— Што ћеш ми?

— Па... онако...

— Не требаш ми.

— А што?

— Тако!

— Али ја оћу да идем! и пође поред ње.

— Што си, болан, Гара така?...

— Остави ти мене, чујеш ли, Драгојло?!

— Драгојло заврте главом:

— Јок ја.

— Врати се, лепо ти кажем, понови Гара а глас јој је дрхтао.

— У! цвокну Драгојло кроз зубе и у тренутку ухвати је за руку.

— Ајдемо онамо, пази како је лепа рудина.

Гара уздрхта и стаде. У лицу се сва запламти. Очи јој сенуше необичном ватром. Она га погледом чисто пресече. Драгојло испусти њену руку и стаде као укопан. Гара цикну:

— Јеси чуо Драгојло, још једанпут, још само једанпут, ако ма где изиђеш предаме, зло ће бити...

У трену ока она извуче иза појаса ножић и подиже у вис. Оштро сечиво ножића преливало се према зрацима вечерњег сунца.

— Ово ће ти судити, упамти!...

Кад Драгојло опази нож у Гариној руци, трже се и стукну два три корака.

— Ни.. ни.. је.. Ја онако...

— Шта нако?

— Ја.. велим...

— Немаш ти мени шта да велиш!

— Па... о.. о.. овај... добро!

— Одлази! цикну Гара и пође му ближе.

— Е.. е..ево идем! убрза Драгојло и гледајући у нож измицао се натрашке. Кад је одмакао неколико корака, окрете се и одјури што га ноге носе.

И ако је Гара била љута, и ако је од љутине дрхтала, опет се морала насмејати, гледајући за њим, како бежи без обзирце.

* * *

Неко време Драгојло је оставио Гару на миру, није ју више пресретао, и она је благодарила Богу што се отресла напаст. Али није тако било. За то време Драгојло је урадио нешто са свим друго, нешто много страшније, много горе и црње....

Кад га је оно Гара, на онакав начин одбила од себе, он је, идући кући у себи се зарекао и заклео да ће јој се осветити, и то је урадио.

Мало по мало, па по селу почеше зуцкати ружни гласови о Гари. Говорило се за њу оно, што она ни у сну сањала није. А зна се већ, да зао глас иде даље од доброга. Кад су ти ружни гласови допрли до Гариних ушију, била је то читава, прича. Познато је да свако кад нешто чује, причајући то другоме, додаје и понешто свога. Тако, до Гаре је допрла оваква прича. Како је она хтела убити ножем Драгојла, за то што је оставља сад, кад је упропашћена и кад ће скоро постати мајком. Било је људи, који су се клели, да су својим очима видели, како је Гара била кидисала на Драгојла и убила би га да само није побегао. Људи коју су то тврдили били су честити и поштени те им се морало веровати. За Драгојла веле да је оставља због тога, што се уверио да она није била само његова, него и других и момака и жењењених људи. Због тога, веле, Гара није ни имала јарана с ким би стајала, као и друге честите девојке. Да јадни Драгојло није тако преварен, он би је и узео, али овако ко ће узети таквог иксана у свој дом....

Свет као свет. Неки су сажаљевали Гару и њене родитеље, док су се други радовали.

— Гледај, гледај, чистунице!.. Видиш ти шта она зна?! говорила би по нека пакосница.

— Ја шта море!.. Нема цура јарана, додаје друга смејући се.

— Оће Богами Драгојло, оће ја како, упада им у реч трећа, а на лицу јој се види пакост.

Друге опет њене искрене другарице и пријатељије, одбијале су од Гаре те гласове.

— Не верујте тим гадним гласовима, говориле су оне.. Није Гара таква. То је неко из пакости измислио.

— Измислио је'с'... А што се за мене и тебе не измисли? додаје једна с посмехом

— Главу бих дала да је измишљено!...

— Е, пост јој женски, говорили су људи међу собом. Ко би се томе од ње надао? Осрамотити онаког оца, болан!..

— Баш срамота! додаје други и пљуцне.

— Ама, прођите се људи, виче трећи.

Баш јуче сам је видео. Чељаде које поклизне не иде онако ведро чела и весела ока. Неће ту бити ништа у истини.

— Ама, да људи нису својим очима гледали кад га је напала, и ја би' али овако смешна посла!.. и стане вртети главом

И тако тај разговор и та прича ишла је по селу, расла све већа и већа, све гаднија и гаднија.

Једнога дана, диже се једна искрена другарица Гарина и оде право к њој. Дуго је посматрала Гáру, и није могла на њој ништа приметити. Гáра је, као и обично, била весела и расположена. Шалила се и ћаскала са својом другарицом, јер јој је душа била чиста а савест мирна. По томе њеном држању другарица је видела да Гáра није још ништа чула и реши се да јој каже.

— Гáра, поче она тихим гласом, кад се затворише у вајат, ја би рекла да ти ништа не знаш и да још ништа ниси чула.

— Шта, о чему? упита Гáра весело.

— Па... овај... ово што се говори...

— А шта се говори? пита она смејући се.

— Па ово што се по селу говори о теби!.

Гáра се од једном уозбиљи. Њен поглед остаде укочен на другарици.

— О мени?.

— Јесте!

— А шта се говори?

— Па... говори се!.. Рђаво се говори...

Гáрино се лице запламти. Она ухвати другарицу за руку, и очима пуним суза загледа се у њу.

— Говори Милице, говори молим те, шта се то о мени говори?!

— Гáра, ти знаш да те ја волим кò рођену сестру, поче Милица.

— Знам Милице! „Верујем ти!.. Молим те, говори само, прекиде је Гáра.

— Оћу!. Све ћу казати!.. За то сам и дошла, јер не могу више да слушам и трпим ове траканце по селу. Верујем Гáра, да си права к'о што је чисто оно сунце на небу, страшило их да Бог да! Тада јој Милица исприча све по реду шта се по селу говори за њу и Драгојла. За време причања, Гáра је само бледела и дрхтала. Кад ова сврши, она јекну као рањена.

— Он је то изнео!.. То је његово масло!..

Ах, скупо ће ми платити мој образ, ако Гара само жива буде. Он је, Милице, кажем ти и нико други.

— И ја држим, Гара, да је Драгојло.

— Ах, пашће он мени шака, јекну Гара и удари се пеницом у прси. А Драгојло, Драгојло упамтићеш ти ко је Гара Јелића.

— Оставити тако не смеш, да се ти гласови шире по селу, али, молим те Гара, кажи ми: шта си наумила да радиш?

— Не знам!.. Још не знам шта ћу радити, али знам да ће ми скупо платити!.. Гара заћута јер је сузе загушише.

— Јој, јадна ти сам, да ли је и мој бабо чуо за те гласове? јекну Гара.

— Не плачи Гара, теши је Милица. Ја држим да није, али баш и да је чуо, зар твој бабо не зна тебе? Зар би ти могла и помислити да ће он да верује таквим гласовима?

Гара се чисто трже, убриса уплакане очи и готово весело погледа у Милицу:

— Вала ти Милице, к'о Богу ти вала. Право ми кажеш! Зна мене мој бабо добро!. Познаје он своју Гару!.. Ах, Драгојло, Драгојло!. Неће ти, вала, пасти на ум ни да погледаш више у девојку, чекај само!..

Милица још мало поседе, па је Гара испрати кроз воће, чак до на дно воћњака.

* * *

У прву недељу, после оног догађаја, када је Милица испричала Гари, шта, се о њој говори по селу, беше се код крста скупило велико коло. Младеж, момци и девојке, чим престане коло, шале се и задиркују, а дечурлија трчи између њих, вијајући се, отимају од девојака из перчина цвеће и разно-бојно перје. Старији људи, поседали мало даље по трави, посматрају децу, младеж и разговарају се....

Коло све веће и веће. Драгојло се разиграо па га свега облио зној. Не да свирачу да одахне, да престане са свиралом. Непрестано погледа тамо на ону страну где су девојке.

Почеше га момци дирати:

— Лакше, младожења, лакше! А камо ти Гара?

Он се само задовољно смешка:

— Не знам ја Бога ми!... Зар је ја чувам? одговори он поносито.

Гара није била у колу. Неке је другарице почеше и оговарати.

— Нема је, видиш ли.

— А зар сме изићи међу свет? одговара друга. Треба да се обеси, или скочи у бунар ако ноле има образа!

— Веле, да јој је лекедов већ прилично одскочио, додаје трећа, и састављеним рукама, направи полукруг, од појаса на више па наниже.

— Не знам, вели прва. Нисам је одавно видела,

— А где ћеш је и видети кад се крије, прихвати друга.

— Није јој Бога ми, ни лако!...

— А гледај, молим те, њега! Погледај га само како јордани, вели прва, гледајући Драгојла, који је јаглучићем брисао знојаво лице, јер се баш беше свршило коло.

У том тренутку, као куршум пролети кроз онај свет, и пред Драгојлом се створи Гара, као да је неко баци из рукава.

Он само рече: О, хо! и стукну корак назад.

Гара је стајала пред њим горда и поносите као каква владарка. Лице јој беше бледо, строго и озбиљно, а из њених очију севале су муње. Колом прође тих шапат, па се онда све ућута и занеме. Настаде нека свечена тишина. Око њих двоје направи се велики круг. Ова тишина прекиде и разговор старијих те се и они дигоше и приђоше ближе. Све се то десило у једном тренутку.

— Стан'де, момче, да ја и ти пречистимо рачуне! цикну Гара дрхћући.

— Шта... Шта... Шта оћеш ти?! муцао је Драгојло.

Оћу мој образ, рђо, дрекну Гара. У том тренутку лупи га песницом у слепо око. Драгојло се мало занесе, корак-два, па се сруши и клече. Пред очима му се све сијало, као да се небо запалило, а у ушима му је тутњило, као да громови небеса проламају.

Гара скочи за њим као лавица и гурну га ногом.

— Устани, рђо!

Драгојло беше дошао мало себи од изненађења. Он устаде као послушно дете, у тренутку помисли да кидише на њу, али се предомисли и хтеде да пође.

— Стој! викну Гара и скочи пред њега, а нож јој сину у десној руци.

Кад Драгојло спази нож у Гариној руци, стаде и поче цептити као прут.

Држећи уздигнуту руку с ножем, Гара узвикну гласом који је ужасавао:

— Говори, говори пред овим народом овде, шта си ти имао са мном.

Драгојло је ћутао.

— Говори!

— Ни... ни... ништа Га̀ра! једва је промуцао Драгојло.
Колом опет прође шапат.

— А шта износиш по селу за мене?

— Ни... ни... ни... сам ја!

— Ти си! дрекну Га̀ра и измахну ножем. Драгојло увуче врат у рамена, слеже се и дрекну. Хтеде да побегне, али Га̀ра скочи пред њега. Милица прискочи и ухвати Га̀ру за уздигнуту руку.

— Остави ме, Милице, дрекну Га̀ра и истрже руку.

— Говори, кукавицо!

— Лагао сам!

— Говори!.. Говори све шта си лагао! Говори, јер ће ти сад ово судити! и понова диже нож. Драгојло испод ока погледа у нож и стресе се.

— Говори!

— Па... лаг'о сам,... овај... лаг'о сам да си... онај... да си била моја..

Ту Драгојло заћута. Беше се сав окупао у зноју.

— Говори, све говори!

Драгојло је ћутао.

— Хоћеш ли говорити, узвикну Га̀ра и потеже нож. Образ мој вреди живота твога!. Говори!

Драгојло се стресе и убрза!

— 'Оћу, 'оћу, говори ћу... Остави тај нож.

— Говори!

Испрекидано, задихан као да је уз Цер устрчао, Драгојло исприча све шта је измислио, да би Га̀ру само осрамотио. Исприча како је она њега увек од себе гонила и одбијала, и да је он, због тога, то и измислио да би јој се осветио. Кад Драгојло сврши своју исповест, коло као да оживе. Једна по једна девојка прилазила је Драгојлу и пљувала га. Чак су га пљунуле и оне, које су пре тога веровале да је све истина, што се по селу говорило.

— Иди сад, рече поносито Га̀ра. Иди, али пази на себе, јер је скуп образ девојачки.

Драгојло пође погнуте главе.

— Мој синко, рече му деда Раде, ти још не знаш пошто је девојачки образ. Знаш ли ти болан брајко, да те је могла ту слободно и убити, па да је глава не заболи.

За тим се деда Раде окрете Га̀ри:

— Аверим ти, ћери моја!., Алал ти мајци која те родила и одгајила. Тако се, ето, образ брани, кад девојка брата нема. И деда Раде пољуби је у чело, а она њега у старачку руку коју ороси сузама.

Девојке се стадоше тискати око Гаре, која ће се с њоме пре руковати, која ће је пре пољубити. Сви су били раздрагани и тек тада наста игра и весеље.

Драгојло је отишао из кола бришући се путем, и непрестано се осврћући.

Dis

Н О Ћ

(Једна слика)

Полазио сам у једну од вароши поред *друге*, у којој још никада нисам био. Полазио сам на дуже време, на своју нову и прву дужност, и полазио сам нерадо. Увиђавни су најзад победили и ја сам морао оставити своје жеље и друштво људи од пера и латити се озбиљнијега посла.

Испратили су ме најближи ми. Већ је звонило и треће звоно. Машина писну, воз, као човек који се буди, лагано се промешкољи и покрену, а ја се дохватим за ручицу вагонску и успнем на платформу. Воз изађе из станице, а с њиме и Београд. У прво време изгледало је да ће они ићи заједно, али убрзо он се одвоји и изгуби у ноћ. Црни кровови, тамно дрвеће и читава башта високих цветова светлости отпоче да се креће и да иде у ноћ, право и неизбежно, у ноћ, која се видела..... „Још један растанак!“ прошапутах. Можда туга што остављам ово место, можда помисао да га нећу никада више видети, а можда и једно и друго, учини, и ја му пружих руку. Али је он не примети. И ја видех али јасно, како га готово на једном нестаде и како га узе, прими ноћ.

Обузе ме неразумљиви осећај пред том снагом мрака. Тај Београд мени тако драг, те улице, те куће, тај живот и људи и ствари тај цео Београд утону у ноћ тако брзо, тако лако, као камен бачен у воду. Гледао сам неколико тренутака задивљен и скрушен у место простора које га је поклопило, док ме из заноса не трже једна чудна мисао: „можда овако човек осећа и када умире.“

Наскоро се појави и Топчидер са својим дрвећем које је обележавала светлост са два електрична трамваја. И данас, после неколико спорих година, нарочито ми је пријатно када се сетим овога сусрета. До тада ја нисам ни знао ни слутио колико је тај Топчидер за мене

везан и колико га ја познајем. Као када се светлост унесе у пећину, тако је мени ово узгредно виђење показало сву ону интимну и дубоку оданост за ово место. Ја понова видех и шибље и алеје и умрле водоскоке и статуе, старе и наивне — све, и цвеће и дворац и стаклену башту и зелене клупе и корпе за отпадке. Учини ми се да чујем како из чесме тече вода, како се око чаше гурају два шегрта, и како у страни стоје повучени и поверљиво шуморе оних шест храстова, високи као тополе, витки као јеле, а који су ме увек потсећали на неку бајку: на другове који су се издвојили да о нечему тајно говоре и који су тако, на неки начин, и умрли. И мени наједном поста све то тако старинско и драго као да је Топчидер мој, да га је моја рука оскудно и радосно подигла, да је све то од мене постало и изникло и да сам ја једнога дана, давно, у часовима вере, засадио у њему платан. Појавише се успомене. Учини ми се да гледам гране платанове, тешке као боре на челу.

А кад нестане и Топчидера, ја се нађох на платформи сам, са осећањем човека кога су сви оставили и који се склонио у ноћ, као дете без родитеља у свет. Овда-онда слушао бих клопарање точкова, или бих гледао у ред дрвећа како повезан мраком, јури покрај мене. Иначе ничега није било, ништа се није могло одређено видети у овом пределу којим путујем, а који за мене није имао успомена, па ни имена. Иначе ничега није било осем ноћи, која се увука у видик као сан у човека, и заклонила ми и небо и земљу. И само по станицама могло се приметити да се воз и време крећу, и да пут и ноћ не трају вечито.

Осећајући се уморан од дугог стајања, ја уиђох у вагон, да седнем и да се мало одморим. Али одмах се нађох на своме старом месту. Када човек са венцем трња или цвећа на својој глави ступи ма у какву средину, према којој може бити и расположен, она му је туђа и несносна. Још ако је та средина маса путника, онда се живот људи види онакав какав и јесте, груб и јадан; и не треба много маште тада, па да се створи слика пакла.

Седох на степенице. Машина је хуктала. Ноћ је постајала све дубља мрак све гушћи, све црњи. Пробах да разазнам ма шта, и не видех ни своју руку, која ми је изгледала исто тако далеко, као можда нека планина што је према мени стајала обавијена мраком као дно дубином. Све је ноћ однела и, као смрт, све у себе примила. Небо и земља су се спојили. Можда је ова ноћ овако црна и мирна, припадала мртвима. Можда су сви векови изашли из својих гробница и снагом невидљивих одају сада по небу које не видим, по земљи коју не видим. Да је бар једне звезде да засија својом добротоу на овоме путу! Да је бар сећања на љубав, да је бар цвећа на гробу! Ноћ. Само ноћ. О, како је ова ноћ црна као да никада неће сванути дан!...

Воз је стао. Место мога новог боравка је ту. Сишао сам се. Киша је капала. Можда је она непримећено ишла са мном. Можда је овде

над овом заспалом вароши дошла сада да мене дочека, О да је сна будноме! Да је одморе телу, простора души! О, да је сна дубоког као ова ноћ, ма и црнога као ова ноћ!

Када сам устао сутра-дан, ноћи није било. Отишла је, ишчезла, а на место ње појавио се мутан, влажан дан. Свитање као да није имало снаге да је потпуно уклони.

Др. Иво Шорли

КАД УМИРУ МЛАДА СРЦА

Погледао је у њене лепе очи, и уздахнуо је.

— Но причај ми штогод, рече она чисто љутито. Цео дан данас само ћутиш.

— Шта да ти причам?...

— Шта да ми причаш?... Хм, то је врло лепо од тебе. Зашто си ми онда онако писао, и само ме обмањивао. Најбоље, да је остало само при томе, и онда неби било овога разочарења.

— Не изазивај ме Вера!

— Ко изазива? Чудан си ти човек. Ја тврдим само оно што јесте. Зар се не опомињеш писања, у којима ми описујеш како у дугим ноћима сагоревао од чежње и...

— То су сасвим различите ствари: писати и говорити. Свака реч, коју човек изговори, она је... она је просто банална, говори се тек онако, напразно.

— И онда због тога, значи не треба човек реч да проговори. Жао ми је, али ја не мислим тако. Човек говори, што то треба тако да буде. Знаш, говори, да се говори, а ти... ти ћутиш. Сад тек видим колико сам погрешила, што сам тебе баш изабрала. Само,... да ниси тако леп, тако леп, ћуталицо моја... кликну она, поскочи и зарони своја лепа уста у његов врат.

Његова глава клону на њене груди.

— Па, јеси ли ми написао какву песму, прекиде она ћутање. Тако дуго ниси ме обрадовао!...

— Кад бих могао!...

— Ех, не можеш! Мораш! Зар моје очи нису више тако

лепе, и зар нису више у стању да загреју твоје срце? Погледај, погледај ме само... и она се изви полако из његовог загрљаја и одскакута чак у други супротни угао собе.

— Веро!... Ти ме мучиш.. Ти ме тако мучиш. Зашто?...

— Ја тебе мучим?... О, ала си чудан. Нећу, тако ми реци, а не не могу. То би било искреније. Како може Пећник. У место да ћути он, што би било и боље, он човек пише, пева, и има већ пуну књигу песама, и све их је послао „Венцу“. Ето, баш неки дан и Брецигар је се хвалио, брбљао и смејао се од радости; вели: три су му песме штампане. Хајде, хајде напиши ми песму, па ћу је сама послати.

— Покушаћу... него, боље да о чему другом говоримо.

— Па — проговори једанпут! рече она с иронијом, и примаче се к њему.

Настаде опет кратко ћутање.

— Слушај Вера, немој да будеш таква. Не захтевај од мене оно, што само брбљивци и будале чине, да брбљам...

— А зар је Брецигар будала?

— Он је један магарац, а Пећник је један идлот, разумеш ли сад.

— То је само пакост и завист, што из тебе говори.

— Зашто онда не завидим другима?

— Зато што нису овде.

Он је чисто пресече погледом, и она заћута.

И опет настаде једно дуго и мучно ћутање.

— О чему би, например, волела ти да говоримо, хајде, почни ти сама, рече он, и погледа је једним проницљивим погледом.

— Видиш ти њега! У место, да он мени пружи забаве, он тражи, да ја њега забављам.

— Тако, дакле, сад разумем. Ти хоћеш само забаве, да брбљам и да те тиме забављам, и ништа више...

— О, ала си суров! скочи она. Нашто ми све ово, код једног таквог... таквог дивљака? . Боље, да идем да спавам, иначе, сутра морам да раним у контоар. Лаку ноћ!

Вера се окрете хитро, и поче намештати постељу.

— Вера! уздахну он.

— Што не идеш, хоћу да се свлачим.

— Стани! Хоћу само да ти кажем, да си ме мучила без разлога, немилосрдно, као да немаш срца. Вера...

— А ти га имаш! Хајде, чисти се што пре, дремовна сам, хоћу да спавам.

— Па дај ми бар руку, уздахну он, и приђе јој ближе.

— На!... На!... па лаку ноћ!

*

Ето, на тај начин је Брецигар преотео љубав Милану Зорцу. Управо, тако је барем Милан мислио, ма да то није било у свему тачно. Брецигар је био ниска и подла душица, што је Вера приметила тек, кад га је мало боље познала. Један пут је се заборавио и није се устручавао, да чак и о њој избрбља којешта. Она је била сад начисто, какав је тај брбљивац, и кад јој је први пут дошао, показала му је врата.

Идућег дана, закуцао је Милан Зорац на њена врата.

Узео је њежно њену руку, и тужно је погледа.

— Јеси ли сад видела, какви су ти људи, што много говоре.

— Она се заплакала.

— Верице, ја сам опет дошао.

— За мене нико више не постоји на свету, загуши се она у плачу и јецању.

Њена сестра Милица, која је дотле седела, устаде, приђе јој и стаде је миловати и тешити.

Милан је погледа, и тек је сад познаде. Бејаше то прекрасна, кудрава анђелска главица.

И она је сад ћутала. Некада је ћаскала и ћеретала, смејала се, гушила се у смеху и задовољном животу, али је, најзад увидела, да је најбоље ћутати и клонити се света, људи, свакога. Она је сањала о неком добром свету, о људима, који би је разумели, и које би она разумела. Али, какво разочарење? Са тим надама, она је некад и сањала о браку, и најзад се удала, али, како јој то изгледа да је давно било, и колико је болних успомена везују за тај догађај.

И, сад, кад је се њен поглед сусрео са погледом Милановим, она је уздрхтала од узбуђења.

Његове тихе, дубоке очи, упиле су се у њену душу и целу је испиле — она је осећала како се један по један делић њенога бића топи у тим дубоко сањивим очима.

Он је долазио свако вече и дуго би седео код њих.

Вера је обично седела и читала. Милица је шила или везла, и час по час, њене би груди задрхтале, у којима је гинула и тихо умирала њена сирота душица.

Сео је према њој и посматрао немирно дрхтање њених груди, у којима као да је умирала њена сирота душица.

Понекад би се спремили и изашли у поље. Он, она и њена сестра При слабом призраку звезда, које су далеко на небу трепериле, они су изгледали, као три црне сенке.

— Незнам зашто, али сад ми се чини, као да смо умрли, давно, давно, и кад овако идемо, тако ми је, као да путујемо кроз неке непознате светове, сви овако скупа, као да смо сви скупа и умрли.

У осталом, шта је и тај живот — једно мртвило, и ништа више. Сваки граби, да што више прождере, и људи постају груби, осорљиви и себични, и не осврћу се на fine и нежне душе. И само они, који су најјачи, отму се из тога вртлога и не подлегну.

Тако је говорио понекад Милан, и после тога би се опет ућутао и дубоко замислио.

*

Најзад, живот је ипак учинио своје. Милан је постао адвокат, и оженио се неком богатом удовицом, а Вера је се удала за неког сточарског трговца. Само од Милице, није већ било ништа. Живела је код своје матере, тако су јој рекли лекари. Цела њена соба била је испуњена саксијама разнога цвећа, које је чудно одисало. Њена мајка долазила би с времена на време у собу, тихо, полако, све на прстима, гладила би је по коси, и намештала јој полако узглавље и постељу.

Кадикад, сетила би се Милица свега, што је прохујало.

— Ох, како смо били неискусни, како су нам лудо прохујали ти дани и, од свију, само сам ја остала живи мртац. И она је тако тихо умирала, умирала... умирала...

М.

Кнут Хамсун

Г Л А Д

РОМАН

Други део.

(7)

Све беше мирно; само се мој глас одбијаше о камене зидове. Не имајући више снаге да се вучем по соби, ја падам на под. И ено, високо изнад себе ја неразговорно видим неки сивкасти квадрат на зиду, неки бели облесак, неко предосећање — то беше дневна светлост. Ах, како радосно одахнух ја! Опружио сам се по поду и плакао, радујући се томе потезу светлости, ридао сам из захвалности, слао прозору пољупце и понашао се као лудак. И тога тренутка био сам свестан онога што сам радио. Сва моја туга одједном ме прође, све очајање и бол ишчежоше и у том часу нисам имао ни једне једине неиспуњене жеље, у

колико је достигала мисао моја. Сео сам на поду, скрстио руке и стрпељиво очекивао да наступи дан.

„Каква беше ноћ! Како нико не чу шума“, — у чуду мишљах ја. Та ја сам био у резервном одељењу, над свима затвореницима. Државни саветник без уточишта, тако рећи. У непроменљивом сјајном расположењу, устремивши очи на стакло у зиду, које се све више и више осветљавало, ја сам се забављао замишљајући да сам државни саветник прикачивао себи титулу од Танген и давао својој беседи министарски стил. Моја се маштања не стишаше, али посташе много мирнија. Још да нисам показивао ову проклету расејаност, оставивши свој новчаник код куће! Зар се нећу удостојити почаст да метнем господина министра у постељу! И с веома важним изгледом, с великим церемонијама упутих се стражарској постељи и легах.

Беше толико видно да сам већ могао разликовати нацрт себе, мало касније, могао сам видети тешку браву на вратима. То ми је чинило задовољство; једнолики мрак, тако бодно густ да ми је сметао да видим самог себе, сада је већ дрхтао; крв ми се умирила и ја убрзо осетих да ми се очи склапају.

Разбудила ме је лупа у врата. Брзо скочих и журно се обукох; одело ми се не беше осушило од синоћнице.

— Идите доле дежурном, — рече стражар.

„Значи треба се опет подвргнути формалностима!“ — у страху помислих ја.

Уђох у велику собу доле, где је седело тридесет до четрдесет људи све бескућника. И редом су их прозивали по списку, редом им давали карте за ручак. Дежурни се баш обраћао једном жандарму који је крај њега стојао:

— Је ли дата карта? Не заборавите да им дате карте. Потребно им је да поједу штогод.

И ја сам стојао и гледао све карте и желео да добијем једну за се.

— Андреас Танген, новинар!

Ја учиних корак унапред и поклоних се.

— А како сте ви доспели амо?

Објасних како је било, испричах ону исту причу коју и синоћ, лагао сам, чак ни оком не тренувши, лагао сам искрено: заседео се у кафани, изгубио кључ од уласка...

— Да, — рече он и осмехну се: — ето шта је! Јесте ли добро спавали?

— Као државни саветник, — одговорих ја. — Као државни саветник!

— Мило ми је! — рече он и устаде. — До виђења!

И ја одох.

Карту, карту и мени! Ја нисам ништа окусио већ три дуга дана! Комад хлеба! Али карту ми нико не понуди, а ја се не одлучих да је

потражим. То би одједном изазвало подозрење. Почели би ровети по моме приватном животу и истраживати ко сам ја у ствари; затворили би ме због лажног исказа. Уздигнувши главу, са изгледом каквог милионара и придржавајући рукама блузу, ја изиђох из општинске куће.

Сунце је сијало већ топло, било је десет часова, и улични покрет у пуноме јеку. Куда ћу? Бркам по џепу и наилазим на свој рукопис, — у једанаест часова покушаћу да се нађем с уредником. Неко време стојао сам на степеницама и посматрао живот под собом; у то време с мог одећа почела се дизати пара. Глад се опет вратила, остављала бол у грудима, пролазила као језа, лако, али ббно, гушила одасвуд. Зар ја збиља немам ни једног пријатеља ни познаника коме бих се могао обратити? Ровео сам по памети и трудио се да нађем једнога човека са десет пара, али га нисам налазио. А беше још диван дан, много сунца и много светлости око мене; небо се пружало као нежно море над далеким планинама...

Ја се неосетно упутих кући.

Био сам здраво гладан и, подигавши са улице један ивер, стадох га жватати. То је помогло. Како ми то раније није пало на ум!

Капија беше отворена, коњушар ми назва добро јутро, по обичају.

— Лепо време! — рече он.

— Јест, — одговорих ја.

То беше све што сам могао рећи. Да ли бих могао потражити од њега једно пет круна? Он ће драге воље дати, само ако може. Осим тога, једанпут сам, на његову молбу, написао једно писмо.

Он је стојао и спремао се нешто да каже.

— Лепо време, јест. Хм... Данас имам плаћање газдарици, хоћете ли бити тако добри да ми позајмите пет круна? Само за неколико дана. Једанпут сте ме извукли из невоље.

— Не, Бога ми, не могу, Јенсе Олају, — одговорих ја. — Не могу сад. Може бити, доцније, вечерас.

И ја се одвукох уза степенице у своју собу.

Ту се бацих на постељу и почех се смејати. Каква срећа, што ме је предухитрио! Моја част је спасена. Пет круна — Бог с тобом, драги мој! Ти си исто тако лако могао да потражиш од мене пет акција народне трпезе или какав мајур изван града.

И мисли о пет круна нагониле су ме да се смејем све јаче и јаче. Зар ја нисам нека јуначина! Пет круна! Ја сам најкориснији човек! Моја веселост је расла, и ја се подадох њеном полету. Пфуј, до ђавола, како овде заудара на јело! Свежи задах печења после ручка, пфуј! И ја отварам прозор да истерам тај одвратни задах. Келнер, пола порције бифтека! Обравивши се столу, овом сломљеном столу, који сам, када сам писао, морао да придржавам коленима, ја се дубоко поклоних и упитах: — Смем ли вас питати, је ли вам по вољи боца вина? Не?

Ја сам Танген, државни саветник Танген. На несрећу, мало сам се заседео... Кључ од уласка...

И моја ничим не задржавана мисао опет се устреми дивљим путевима. Ја сам све време био свестан да говорим без везе, и нисам рекао ни једне једине речи, не чувши је и не разумевши је. Рекао сам себи: „Ето, ти опет говориш без везе!“ И опет ништа нисам могао учинити тиме. Збиља ја нисам спавао а опет сам разговарао у сну. Глава ми је била лака, без бола и без тежине, и на души није било ни облачка. Ја сам запливао, не показавши ни најмањег противљења.

Уђите! Та уђите! Као што видите, све је од рубина. Илајали, Илајали! Дивни, сјајни свилени диван! Како бурно она дише! — Пољуби ме, драгана! Још! још! Твоје руке, као бели ћилибар, твоја уста пламте... Келнер, ја сам поручио бифтек...

Сунце је сијало у мој прозор, чуо сам како коњи жваћу овас. Сео сам и гризао свој ивер, весео, радостан у души, као дете. Баш сам био напицао свој рукопис; ни једанпут нисам помислио на њ, али ми је нагон наговештавао да он постоји, моја крв ми је напомињала о њему. И ја га извадих.

Он је био влажан, и, расклопивши га, ја га положих на сунце. Затим стадох ићи горе доле по соби. Како је тешко погледати на све стране! По поду ситни комадићи лима, но ни једне столице за седење, ни једнога ексера на голим зидовима. Све је било однесено у дућанче „чикици“ и поједено. Неколико листова хартије на столу, покривених дебелим слојем прашине, састављали су целокупно моје имање; стари, зелени постељни покривач узео сам у зајам од Ханса-Паули-а неколико недеља раније... Ханс-Паули! Ја пуцам прстима. Ханс-Паули Петерсен помоћи ће ми! И трудим се да се опоменем његове адресе. Како сам то ја могао да заборавим Ханса-Паули-а! Биће му јамачно, криво што се одмах нисам обратио њему. Брзо мећем капу, скупљам рукопис и хитам низа степенице.

— Слушајте, Јенсе Олају, — викнух ја у коњушницу: ја сам тврдо уверен да ће ми вечерас испасти за руком да вам помогнем!

Дошавши до општинске куће, видим да је већ скоро дванаест часова и решавам се да одмах идем у уредништво. Код канцеларијских врата застајем да видим иду ли по реду стране мога рукописа. Брижљиво га угладих, понова га метух у џеп и закуцах на врата. Могло се чути, како ми удара срце, кад уђох.

Човек-маказе, као и обично, беше на својој дужности. Ја плашљиво упитах за уредника. Никаквог одговора. Овај човек седи и истражује ситне вести по новинама из других градова.

Ја понављам своје питање и помичем се даље.

— Уредник још није долазио, — најзад одговарају Маказе, не погледавши ме.

— А када ће доћи?

— Не умем рећи, — тачно не умем рећи.

— До ког је времена отворена канцеларија?

На ово питање ја не добих никаква одговора, и морадох отићи. Човек-маказе за време нашег разговора ни једанпут не погледа на ме; он ме је чуо и познао по гласу. Тебе баш не мирнишу овде, мишљах ја, — чак неће ни да ти одговарају. Зар је тако расположење уредниково? Додуше, после мога чувенога фељтона за десет круна, ја сам га засипао радовима, трчао сам к њему скоро сваког божјег дана с рђавим стварима, које је он морао да чита и да враћа. Можда је он томе хтео да учини крај, да предузме своје мере... Пођох у горњи део града.

Ханс-Паули Петерсен био је студент-сељанин, који је становао на тавану једне петоспратне куће, — мора бити да је Ханс-Паули био сиромаш човек. Но ако он буде имао једну круну, он неће зажалити за њом. Ја ћу је добити тако поуздано, као да је већ у мојој руци. И ишао сам и целога пута радовао се тој круни и био уверен да ћу је добити. Када стигох до уласка, врата беху затворена, те морадох да звоним.

— Хоћу да разговарам са студентом Петерсоном, — рекох ја и хтедох да уђем: — ја знам његову собу.

— Са студентом Петерсоном? — понавља собарица. — Што је становао на тавану? Отселио се. Она није знала куд; али он је молио да се писма шаљу Германсену у Тулдобгаде-у, — и собарица рече број.

Пун наде и вере, полазим ка Тулдобгаде-у да тражим Ханса-Паули. То је био мој последњи излаз, и морао сам да га искористим. Путем прођох поред једне тек саграђене куће, где су стругали неколико дрводеља. Из једне гомиле ја узех два чиста ивера, стрпах један у уста, а други сакрих у џеп за резерву, и продужих пут. Стењао сам од глади. У једној пекарници опазих један страшно велики хлеб у излогу који се могаše добити за десет пара...

— Потребно ми је да знам адресу студента Петерсона.

— Улица Бернта Анкера, број десет, таван... Хоћу ли ја тамо? Онда хоћу ли бити тако љубазан да му понесем два, три писма?

Ја опет полазим у град, истим путем којим сам дошао, опет пролазим поред дрводеља, који су сада седели са чанцима на коленима и заузети својим лепим, топлим ручком; пролазим пекарницу, у којој хлеб још непрестано стоји на своме месту, и најзад стижем до улице Бернта Анкера, падајући од исцрпености. Врата су отворена, и ја се пењем по безбројним степеницама на таван. Вадим писма из џепа, да бих, кад уђем, одједном расположио Ханса-Паули. Он, јамачно, неће одрећи да ми пружи руку помоћи, кад му ја изнесем своје прилике, — јамачно, неће, Ханс-Паули има тако звучно срце, ја сам увек био тога мишљења о њему...

На вратима нађох његову посетницу: „Х.-П. Петерсон, студ. богосл. — отишао кући“.

Ја седам, — седам на голи под, укочивши се од умора, скрхан исцрпеношћу. Несвесно понављам неколико пута: „Отишао кући, Оти-

шао кући!" Затим полако ућутах. Не беше ни једне једине сузе у мојим очима, не беше ни једне једине мисли ни осећања. Широко отворених очију гледам писма, нисам кадар да ма што отпочнем. Прође десет минута, може бити и двадесет или и више, а ја непрестано седим на истоме месту и ни прстом не мичем. Та тупа укоченост беше скоро као сан. И гле, чујем нечије кораке на степеницама и говорим:

— Овде је био студент Петерсон, — имам за њега два писма.

— Он је отпутовао, — одговара нека жена. — Али вратиће се после распуста. Ако хоћете, писма могу ја узети.

— Хвала лепо, — рекох ја: — он ће их добити чим се врати. Овде могу бити какве важне ствари. До виђења.

Извукавши се из куће, застадох на сред улице и, стегнувши песнице, гласно рекох:

— Ја морам рећи Теби, милосрдни Боже: — ја знам ко си ти! — И у беснилу, стиснувши зубе, ја претим небесима: — До ђавола! ја то знам!

Затим, учинивши неколико корака, полако застајем. Променивши изненадно тон, ја скрштам руке, нагињем главу у страну и нежним, светачким гласом питам:

— А јеси ли се обраћао њему, дете моје?

То је звонило лажно.

— Велико Њ, — говорим ја: — велико Њ, као црквени торњ. Још једанпут: А јеси ли се молио Њему, дете моје? — И опуштам главу и плачевним гласом одговарам: — Не!

И то је звонило лажно.

Ти не умеш да будеш лицемеран, глупаче: Јест, ти мораш рећи, — јест, ти мораш рећи, — јест, ја сам се молио Господу Богу својему! И ти мораш придати својим речима најтужнију ниансу, као што си некад слушао. Тако, још једанпут! Тако је боље. Али ти мораш да уздишеш, да дакћеш, као преморени коњ. Ето тако!

Идем и читам себи лекције, нестрпељиво лупам ногама по улици, када ми се неће да чујем, и грдим себе самог називајући се буковом главом у то време када се избезумљени пролазници okreћу и гледају у мене.

Ја сам непрестано жватао ивер и колико сам могао брзо ишао улицом. Чак писам опазио, како сам се обрео на градском тргу. Часовник на торњу Спаситеља показивао је један и по. Неко време стојао сам и премишљао. Слаби зној облио ми лице и текао у очи. „Хајд'мо на пристаниште! — рекох самоме себи: — ако имаш времена? И ја се поклоних самом себи и пођох на пристаниште.

У даљини стојале су лађе, море се љуљало на сунчаној светлости. На све стране покрет који ври, паробродско звиждање, носачи са самарима на леђима, веселе песме на реморкерима. Једна продавачица пи-рога седи недалеко од мене и љуља црни нос над својим еспапом:

малени сточић пред њом препун слаткишима, и ја с презрењем окрећем главу. Она испуњава цело пристаниште задахом на јело; пфуј, отворите прозоре! Обраћам се једном господину, који седи упоредо са мном, и с истрајношћу му доказујем сву неумесност продавачица пирого овде и продавачица пирого тамо. Не? Добро, но он треба да се сложи са мном да... Али овај човек се осетио рђаво и, не давши ми да завршим, устао и отишао. Устадох и ја и пођох за њим, тврдо решен да му докажем да је он у заблуди.

— Чак и у здравственом односу, — рекох ја и потапках га по рамену...

— Опростите, ја сам овде стран, и ништа не знам о здравственим односима, — рече он и у ужасу гледаше на ме.

— Е, то је онда друга ствар, када сте овде стран!... Зар му ја не бих могао бити од користи? Показати му град? Зар не? Било би ми врло мило, а њега не би ништа стало...

Али човек је хтео сигурно да ме се отресе и поче брзо да корача преко улице на други тротоар.

Ја се вратих својој клупи и седох. Био сам врло узбуђен, и једна висока верглашица, која мало подаље поче да свира, још више ме је бунила. Суха, метална музика, један одломак из Вебера, уз коју једна девојчица пева неку жалосну песмицу... Нешто налик на флауту, страсно у верглашици разлива ми се по крви, нерви ми почињу да трепере, као да се у њима одазвао одјек, и за трен ока ја падам на клупу, тужно, тихо певушећи. Шта све неће да осети човек, кад је гладан! Осећам како ти звуци почињу да владају мноме, како се растапам у звуке, истичем и тако тачно сам свестан тога да се сав разливам, дижући се високо над планинама, ишчежавајући, у игри, у светлосау даљину...

— Једну пару! — вели девојчица и пружи свој тањир: — само једну пару!

— Да, — одговарам ја без питања и, скочивши, претурам све џепове.

Али дете мисли да ја просто хоћу да терам шегу са њим, и одмах одлази, не рекавши ни речи. Ту нему трпељивост нисам могло да издржим; да ме је девојчица изгрдила, било би ми много лакше, би ми тешко и позвах је назад.

— Ја немам ни парице, но ја ћу те се сетити доцније, може бити сутра. Како ти је име? Да, лепо име, нећу га заборавити. Дакле, до сутра.

Но ја сам врло добро разумео да ми она није поверовала, и ако није рекла ни речи, и ја сам плакао од очајања што ми та мала улична девојчица није хтела да верује. Ја је још једанпут позвах назад, брзо раскопчах своју блузу и хтедох да јој дам свој прсник.

— Нећу да ти останем дужан, — рекох ја: — причекај за часак... Али ја нисам имао прсника.

Како сам га могао тражити! Прошле су недеље од онога доба

када сам га имао. Шта ми је било? Преплашена девојчица не хтеде више да чека, но се брзо врати. И морадох је пустити. Око мене скупљао се свет и гласно се смејао, до мене се прогура један жандарм да би сазнао шта се догодило.

— Ништа, — одговарам ја: — баш ништа! Хтео сам просто да дам оној девојчици свој прсник... њеном оцу. Немате за што да се смејете. Ја бих могао отићи кући па обући други.

— На улици не треба бити непристојан! — вели жандарм. Сад хајде! — И он ме гура. — Јесу ли ово ваше хартије? — виче он за мном.

— Јесу; до врага, мој новинарски чланак, врло важне хартије! Како сам могао бити тако непажљив...

Узимам свој рукопис, уверавам се је ли у реду и, не задржавајући се ни за тренутак, чак и не осврћући се, идем у уредништво. На тороњу Спаситеља беше већ четири.

Канцеларија је затворена. Полако се спуштам низа степенице, губећи храброст, као крадљивац, и у неодлучности застајем иза капије. Шта ћу сад радим? Наслањам се на зид, гледам на камење и мислим, једна сјајна чиода лежи крај мојих ногу, ја се сагињем и подижем је. А кад бих одрезао дугмад са своје блузе, хоће ли ми много дати за њих? Можда је све ово узалудни труд, та дугмад су само дугмад; али ја сам их свестрано загледао и нашао да су она готово нова. У сваком случају, то је срећна идеја, могу их одрезати перорезом и однети заложнику. Нада да бих могао продатих ових пет дугмади одмах ме оживе, и ја рекох: Е, ето, крпи се! Моја радост одржа превагу, ја сместа стадох одрезивати дугмад, једно за другим. При том послу држао сам овај тихи говор.

— Да, видите ли, ја сам у неколико доведен до просјачкога штапа у привремену тешкоћу... Ви велите излизана су? Добро. Занимљиво би било знати ко изнаша дугмад мање но ја. Блуза ми је увек раскопчана, уверавам вас; таква ми је навика, особина... Но, наравно, ви *нећете*. Али мени је потребно да добијем за њих десет пара, у најмању руку... Не, Господе, ко је *рекао* да ћете ви то учинити? Ви можете зауздати свој језик и оставити ме на миру... Лепо, у таком случају можете послати по полицију, врло добро. Ја ћу сачекати док ви дођете са жандармом. И нећу ништа украсти од вас... Е, до виђења! Дакле ево, ја се зовем Танген. — мало сам се заседео...

И гле, неко иде по степеницама, Ја се одмах враћам к стварности, опажај Човека-маказе и брзо трпам дугмад у џеп. Он хоће да прође даље, чак не одговара на мој поздрав, одједном се тако предано занима својим ноктима. Ја га заустављам и питам за уредника.

— Није долазио.

— Ви лажете! — велим ја. — И с наглошћу, која је поразила и

мене самога, ја продужавам: — Ја се морам разговорити с њим. Ствар је неодложна. Нека важна сазнања.

— А зар не можете рећи мени?

— Не! — рекох и одмерих Маказе очима.

То је имало утицаја. Он се одмах попе са мном горе и отвори врата. Узбуђење ме је гушило. Да бих дошао к себи, ја снажно стискох зубе, закуцах и уђох у лични кабинет уредников

— Добар дан! То сте ви? — учтиво рече он. — Седите.

Да ми је показао врата, било би ми много лакше; ја осетих сузе и рекох:

— Молим опростите ми..

— Седите, — понови он.

И ја седох и објасних да имам један нов чланак за који ми је веома стало да га пустим у његов лист. Тако сам много радио на њему, он ме стаје великих напора.

— Прочитаћу га, — рече он и узе чланак. — Све што пишете, стаје вас великог напрезања; но ви сте одвише жустри. Кад бисте могли бити мало хладнокрвнији! Имате врло много жестине. Ипак ћу прочитати.

И он се опет врати к столу.

Ја сам седео. Да ли сам могао да замолим за једну круну? Да му објасним одкуда је она вечита жестина? Он ће ми, наравно, помоћи, та ово није први пут.

Устадох. Хм! Та када сам био код њега последњи пут, он се тужио на новчане ствари, чак је слао некуд благајника због неке ситнице за мене. Можда је то исто и сад. Не, то неће бити. Зар нисам видео да он седи за послом?

— Је ли по вољи још што? — упита он.

— Не! — рекох ја, дајући своме гласу чврсту ниансу. — Кад заведате да свратим?

— Ах, кад било, узгред, — одговори он: — кроз два три дана или тако.

Нисам могао да искажем своју жељу. Учтивост овога човека, била је, чинило се, безгранична, ја сам дужан био да је поштујем. Боље је умрети од глади. И ја одох.

И, чак обревши се пред вратима и поново осетивши наступ глади, ја не зажалих што сам изашао из канцеларије, не замоливши за ону круну. Извадих из џепа други ивер и стрпах га у уста. Опет је помогло. Зашто ја ово нисам чинио раније? Треба да се стидиш! — рекох гласно: — зар ти је могло пасти на памет да тражиш од тога човека круну и опет да га ставиш у незгодан положај? И ја оштро предочих себи ту бестидност која ме беше обузела. Гнусније ствари ја, бога ми, нисам чуо! — рекох ја: — зато што теби треба једна круна, несрећни псу! Ето ти сад, марш! Живље! Живље, клипане! показаћу ја теби!

Да бих казнио себе потрчах, протрчах једну улицу за другом,

гоњах сам себе напред неком притајеном мамузом и, када сам хтео стати, бесно подвикивах на себе. У то време успео сам да се попнем на врх Нилестреде-а. Када сам најзад застао, готово плачући од гнева што не могу даље да трчим, дрхтао сам целим телом и спустио се негде на степенице. Не, чекај! — рекох. И, да бих себе казнио како треба, устадох понова и приморах себе да стојим и да се смејем самоме себи и радовах се својој исцрпености. На послетку, пошто прође неколико минута, ја климнух главом и допустих себи да седнем; и то још изабрах најнезгодније место на степеницама.

Госпде, како слатко беше одахнути! Обрисах зној с лица и дубоко удисах свежи ваздух. Како сам трчао! Али ми не беше жао самога себе, тако мени и треба. Зашто сам хтео да тражим круну? Ово је последица тога! И ја почех нежно разговарати сам са собом, читих поуке, као што би то чинила мати. То ме је све више и више узбуђивало, и, уморан и обеснажен, почех да плачем. Тихи и притајени плач, унутрашње риданье без суза...

Седео сам на једном и истом месту четврт часа или и више. Људи су пролазили и одлазили, и нико ме не дарну. Овде, онде играху се деца, једна птичица певала је на неком дрвету с оне стране улице.

К мени се упути један жандарм.

— Зашто ви седите ту? — рече он.

— Зашто седим? — упитах ја. — Пријатно је седети.

— Посматрао сам вас читаво пола часа, — рече он. — Јесте ли седели овде читаво по часа?

— Да, приближно, — одговорих. — И више ништа?

Ја срдито устадох и пођох.

Изишавши на тржиште, застадох и погледах низ улицу. Пријатно је седети! Зар је то неки одговор? Од умора! — требало је да си казао, и то казао тужним гласом. — Клипане један, никада се нећеш научити да се претвараш! — Од умора! И требало је да даћеш, као коњ.

Дошавши до стражарскога брода, ја опет застадох, обузет новим маштањем. Пукох прстима, закикотах се, зачудивши пролазнике, и рекох:

— Не, ти збиља треба да одеш пастору Левиону. Неизоставно. Но, просто покушај. Шта ће ти бити? А и време је дивно.

Свратих у књижару Паше, потражих у адресноме шематизму кућу пастора Левиона и упутих се к њему. Сад је време! — рекох ја: — сад шалу на страну! Савест, велиш? Глупости, — ти си и сувише бедан да би се могао бринути о савести. Ти си гладан, јавио си се због важне ствари, тражиш оно што је неопходно. Но треба да повијеш главу у страну и да говориш мелодичним гласом. Нећеш, не? У таком случају ја с тобом ни корака више нећу ићи, запамти то. Ево шта је: ти си у мучно-узбуђеноме стању, бориш се са силама мрака и с огромним безгласним чудовиштима ноћу, до ужаса гладујеш, жудиш за вином и

млеком, и не добијаш их. У толико су рђаве твоје ствари. Ти ето стојиш ту, а нема скоро ни капи гаса у твојој лампи. Али ти верујеш у милосрђе, хвала Богу, ти ипак ниси изгубио веру! И ти треба да прекрстиш руке и да се начиниш правим сатаном, па да верујеш у милосрђе. Шта те се тиче Мамон, ти мрзиш Мамона под сваком облицином; друга ствар је молитвеник, сећање на две круне... Застадох код пасторових врата и прочитах: „Прима од 12 до 4.“

— Сад све глупости на страну! — рекох ја: — с овом ствари није се шалити! Дакле, главу доле, мало у страну... — И ја зазвоних.

— Потребно ми је да се састанем с пастором, — рекох собарици; али не могах додати име Бога.

— Он је отишао, — одговори она.

Отишао! Отишао! То ми је покварило сав план, савршено пореметило све што сам се спремао да кажем. Шта је било вајде ни овако далеко? И ја остадох на месту.

— Је ли важна ствар? — упита собарица.

— О, није — одговорих ја: — ни најмање! Било је тако дивно време, и ја сам хтео да се прођем и да му засведочим своје поштовање.

Стојао сам ја, а стојала је и она. Ја сам нарочито истурао груди да бих обратио њену пажњу на чуду, којом је била прикопчана моја блуза; молио сам је погледом да разуме зашто сам дошао; али сиротица ништа није разумела.

— Дивно време, јест. А и госпођа није код куће?

Јесте, но она има реуматизам, лежи на једном дивану и не може да се покрене... Да ми није по вољи да оставим какву забелешку?

О, не! Ја сам просто предузимао овакве шетње с времена на време, гледао да се мало освежим. Било је тако добро после ручка.

Пођох натраг. До чега би довело даље брбљање? Осим тога, почео сам осећати вртоглавицу; нисам се варао, био сам збиља готов да паднем. Прима од 12 до 4; ја сам се закаснио за читав час, час милосрђа је прошао!

На тржишту ја седох на једну клупу крај цркве. Боже, какав ме је мрак чекао! Нисам плакао, одвећ сам се уморио; измучен до крајности, седео сам ту, ништа не предузимајући, непомично сам седео и гладовао. Прса ми нарочито беху успаљена, нешто боно горело је у њима. Више није помагало жватати ивер; уста ми беху уморна од бесплоднога рада, и ја их не узнемиравах. Предао сам се. Осим тога, једно парче поцрнеле поморанџине коре, које сам подигао с улице и одмах га почео жватати, изазвало је у мени гађење. Био сам болестан; плава жила на руци ми беше отекла.

Због чега сам ја управо оклевао? Целога дана трчао сам због једне круне, која је могла да одржи живот у мени за неколико излишних часова. Зар на крају крајева није било свеједно хоће ли се оно што је неизбежно да сврши за један дан раније или доцније? Кад бих се ја

владао као солидан човек, ја бих још одавно отишао кући и легао бих, одморно бих се. Мисао ми одједном постаде јасна. Требало би сад да умрем. Било је јесење време, и све је било оковано сном. Покушао сам сва средства, исцрпао све изворе помоћи, које сам знао. Ја се сентиментално уљуљкивах том мишљу и сваки пут, када сам се још надао могућној срећи, с тугом сам шапутао: глупаче, ти си већ почео да умиреш! Требало ми је да напишем два, три писма, да доведем све у ред, да се спреим. Треба да се добро умијем и да наместим своју постељу. Главу ћу метнути на два листа беле хартије за писање, — на најчистију ствар која ми је остала. А зеленим покривачем могао бих...

Зелени покривач! Ја се одједном уздрхтах, крв ми јурну у главу и добих страховито лупање срца. Подижем се са своје клупе и почињем да корачам, живот понова трепери свуд у мени, и ја понављам испрекидане речи: Зелени покривач! Зелени покривач! Идем све брже и брже као да ми треба да стигнем нешто, и за кратко време опет сам код своје куће, у лимарској радионици.

Не задржавајући се ни за трен ока и не колебајући се у својој одлуци, ја прилазим постељи и савијам покривач Ханса-Паули-а. Било би чудо, када ме моја дивна идеја не би спасла! Био сам бескрајно изнад ниске неодлучности, која ме обузимаше; махнух руком на све. Ја нисам светац, а нисам ни какав пун поштења идијот. Био сам у потпуном разуму...

И ја узех покривач под мишку и упутих се у Стенерсгаде, број 5.

Закуцах и први пут уђох у једну непознату салу. Звонце на вратима одјекну читавом масом очајних удараца над мојом главом. Некакав човек изиђе из суседне собе, жваћући, са препуним устима хране, и стаде за тезгу.

— Дајте ми пола круне за моје наочари! — рекох ја: — откупићу их кроз неколико дана, — неизоставно.

— Шта? Ах, јесу ли то челичне наочари?

— Јесу.

— Не, не могу.

(Прев. В. Ј. Р.)

(Наставиће се)

ЧЕШКА КЊИЖЕВНОСТ

Познато је да немачка критика пролази поред књижевности Чеха не обраћајући пажњу. Криве су за то — поред предрасуда политичке природе — оскудне информације Немаца, преко осредњих превода. Тек је недавно изашло дело знатнога песника, „Руке“, од Отокара Брезине, у достојном преводу, које су препоручили неки чисто књижевни листови, па ипак није дало повода ниједном немачком критичару да испита садашње стање чешке књижевности и нове тежње које се јављају у делу младога књижевника.

Ваља изложити да, и у Немачкој познати Чеси, Врхлицки, Махар и Брезина, нису баш преставници напретка. Њихове су заслуге за подизање домаће производње велике: Врхлицки је — вежбајући гибкост чешког језика при превођењу ремек-дела књижевности — створио у ствари модерни чешки облик лирског изражавања. Махар му је придао со своје ироније (у чије претке спада и Хајне), и књижевним бунтовницима припремио углачан алат. Брезина, који је, као Верхаерен и учитељ њих обојице Уолт Уајтмен, комичан песник химни, оставља изнад дневне продукције као непостижни узор младога идеалисту. — Али Врхлицки је болестан и сад мало ствара; песника Махара је струја тенденциозних идеја отргла из области праве књижевности; најзад, Брезина је мајстор уметности која постаје све више мистичка и све више удаљена од света и сасвим природно није кадра да буде огледало једре културе свога народа.

Будућност је тако припала млађима. Из Хамсунове „Нове земље“ позната нам је раздражљива атмосфера књижевног живота једног малог, младог народа: Сујета, која се удвостручава љубављу према отаџбини, прегрева напрезањем сарадника и која допушта да из пијанства стварања већ у наслућивању да ће се успети, произиђе пијанство народног јунака. Треба доказати свету толико ствари: Не само да се нешто може, већ да се и поред оскудице предања научило; не само да се има рећи нешто ново, већ да то ново треба сматрати као специјалну својственост рођене народности; не само да је човек песник из љубави према уметности, већ и из љубави према

отаџбини... И овај нервозни труд за безусловним стварањем дела, која нису толико значајна у светској књижевности, колико су пре свега представници домаћег књижевног рада и народног својства — ова тежња уноси забуну у младе главе. Чисти циљеви уметности узмичу пред тежњама друге врсте. Уметничка савест песникова почиње ту да пати. Међутим су се они — који су се још недавно сматрали за разораче, иконокласте и пророке нове уметности — спустили у стварни живот и постали оно, што се назива књижевником. Једни пишу романе за библиотеке; други се машају пламеног мача критике — али, на жалост, Чеси још никако немају једног увиђавног критичара, који не припада ниједној клици — неки се опет одају *art pour l'art*, коју су рђаво разумели, и прате развитак нових Француза, у њиховим модерним новинама, на чију су се уметност угледали у писању есеја, а не у оригиналности стварања. Тако они нису напредни, али још мање искрени, као они млади експесници, који сваким својим новим делом лутају трагом других мајстора. Њима пада у део плескање гомиле — које они могу лако претворити у успех на позорници — а млађи, који долазе за њима, сматрају их за оригиналне... Најзад, и не узимају се у обзир многобројни представници једног правца, који је више социјалистички него социјални, те отуда ни на развитак књижевног стварања не може утицати.

Остали су песници.

Лирски, а и драмски, песници посејани су доста ретко. У обема областима влада засада још ултање и епигонско продуцирање, које не може да дође ни до каквог успеха од вредности. Ја говорим — а то и јест циљ овог чланка — не о данашњим четрдесетогодишњацима, већ о новим генерацијама. Усамљене лепе песме појављују се ту и тамо, али се ипак лирско стварање ограничава само на стихове, чија би се потреба постајања могла спорити. Песници, који су давали повода надању, умукли су или су окренули другим путем.

У драми влада историска игра, која хоће да представи значајне епохе из чешке прошлости, не могући да се попне на висину правог драматског значаја. Од вредности су ипак неки комади у једном чину (од Дика, Шрамека), који се догађају у време француске револуције или у садашњости и који су сигурни и свежи. Изгледа да се стварање неких младих епичара свесно приближује драми.

Остаје епика. Овде разликујем одмах ауторе обичних друштвених романа без натрпане садржине, даље импресионистичке, нежне лирске скице неких обожавалаца Скандинаваца (јер то треба сматрати као урођено Чесима) и најзад удобне

хумористе, који се радују омиљености код публике, као што је то обично свуда.

Чешки роман још није створен. Али има почетака. У стварању песника Франа Шрамека огледа се једна почетна особина коју вреди изближе посматрати. Шрамак је потпуно субјективан. Све промене у његовом начину стварања ограничене су на велике доживљаје. Невоља животна утиснула му је перо у руку. Невоља живота, која његове јунаке гони да у очајању лутају по путу „као на бојишту коњ, коме је господар убијен у седлу...“ Млади људи, који чезну за сунцем, гледају без разумевања у живот, који им не пружа ниједног зрака, ниједног осмеха, већ само разочарења и дивљу силу. Они осећају саучешће према самима себи, према целом свету, у коме је толико болова, и чврсто се хватају идеје о спасењу свих невољних спајањем потиштених свих земаља. Они се противе закону и предању и њихово сажалење, које обухвата све, тражи са уживањем другове у патњи и противљењу. Али они, који су једва способни да сносе своје сопствено срце, падају под теретом неутољивог бола њихових саљуди.

Они одлазе међу цинике или пропадају. Или их љубав уздиже. Жене и девојке ступају у њихов измучени живот и загладе њихово чело. Шрамекова женска бића, у својој верности, у својој очајној љубави, која се преноси као жртва за драгана, подсећају на Хамсунове сеоске девојке, онако као Ева у „Пану“. И слично као код Норвежанина — поред Достојевског од пресудног утицаја на песника — износи сав љубавни бол због чаробне моћи једне варошке девојке над нагонским човеком, слично произлазе из болова, које су нанеле нежне, кокетне девојке незграпно осетљивом јунаку.

Тако су прва дела овога песника протести противу љубавне невоље, опирање једне душе пуне саучешћа против неумитности. Хтели су Шрамека да обележе као писца са тенденцијом због избора грађе, назвали су га социјалистом, анархистом, антимилитаристом — увек са мало права. Јер он је уметник у сваком погледу. Он ствара социјалну уметност у оном смислу, како ју је Верхаерен једном дефинисао, који води дугу и нерешљиву борбу. Јер он „уноси у свет мишљења, осећања, гледања, један ритам, који је раније био непознат...“

Склоност ка песимизму, која се опажа у првим делима, Шрамак је савладао, у лепој сатири „*Patrouillen*“ прокрчио је пут својој срдитости и у своме последњем раду, роману „Сребрни Ветар“, приближио се стварању чисте епике. Он пружа низ детињских искустава, али не романа у обичном смислу. Али одлична описивања карактера и особина језика пружа

наду, да ће Шрамек ускоро моћи да створи прави чешки роман. Његов је говор доспео до ступња, на коме је, изгледа, збиља прокинут чешким народним духом. Добро смишљена употреба народских обрта, сликовито описивање унутрашњих промена помоћу смело изабраних упоређења, дају његовом стилу драж новог, својственог само његовом народу.

Овде је — у разрази језика, својственог народном карактеру, у искреном описивању личних доживљаја — указан пут ка даљем напредовању чешке књижевности. Други један, који такође тежи високим циљевима, изгледа ми да се наговешћује у делу једног младог песника, у свесци новела „Златна Венера“, од Франтишека Лангера. Овде чешки аутор приступа плану први пут потпуно зрео. Циљ му је објективно представљање измишљених догађаја од дубљег значаја. Без психолошких марифетлука просто се прича трагика уметничког живота, или нежна легенда, или какав чудан догађај. При томе је сва пажња песникова увек упрта на сликовитост његовог облика изражавања. Живо се представља каква ситуација простим реченицама, згодним упоређењима. Лангерови се радови уопште оцртавају својим добрим обликом. Језик добија оживљавањем старих обрта у новелама из ренесанса драж, која више вреди него богаћење чешког речника. И док Шрамеково развијање иде ка роману, изгледа да је Франтишек Лангер сигурним вођењем дијалога и потпуношћу својих слика позват да створи чешку драму.

Ја сам овде обратио пажњу на два значајна представника младе чешке књижевности. Поред њих многобројни књижевници раде да оснују књижевност, која ће бити од плодног значаја и за светску књижевност. Мање ми је било стало до навођења имена, него до представљања пута ка овоме циљу.

(Превео Ш.)

ИЗ ПОЛУПРОШЛОСТИ

Публикум.

Наше новине у полупрошлости посетиоце позоришних представа, забава и концерата називају „публикум“.

Разуме се да се тај публикум четрдесетих година тек почео стварати, те код њега нису могли владати општи друштвени закони, већ они које је свако себи прописао. Новине тадањег доба покушавале су да публикум преобразе, али увек без успеха. Тако на пример на игранкама све до шесетих година, мушки и даме врло су се мало мешали. Мушки се завуку у какву собу па пуше, а даме саме играју коло. Још и 1862 године у једном напису жали се „Видов-дан“ на тај обичај, узвикујући патетично: „У свакој образованој земљи на свету, госпође и господа измешају се...“

А ако су и улазили у салу за играње нису се господа понашала баш онако како би то ред захтевао. Тако на пример, тадање се новине жале да многа господа, кад се ухвате у коло на каквом балу, звижде те тиме помажу себи у игри. На другом опет неком балу — то је било 1862 године — веле новине: „два господина узели су себи слободу да са фесом на глави пуше у средњем салону, где се игра“.

А нису то једине навике тадањег публикума биле, било је и других незгодних навика. Тако на пример, трговци су имали обичај, кад на бал, пођу да уз своју фамилију доводе и своје калфе из дућана. И против тога се тада много гунђало. А већ што се деце тиче то је била права напаст. Свака мајка повукла је на бал целу своју кућу, сву децу до одојчета, те није била на баловима никаква реткост дерњава деце, преплитање њихово измеђ ногу играчевих па и само дојење. И кад би се играле друге игре, ајде како тако, оборило би се по једно или два детета, проплакало би па би се и дигло, али кад би наишла „ајзенбан-полка“ која је педесетих година била у моди, онда би настало једно смртоносно обарање деце и вриска мајака и грдња очева.

То довођење деце најзад је толико додијало, да је општина београдска под 11. фебруаром 1861 године, издала нарочиту наредбу, која гласи: „Публика се учтиво опомиње да долазећи на општинске балове, децу собом не води и то женску испод 11 а мушки испод 16 година“

Што се тиче одела на баловима, женске су се још и облачиле некако балски али су претеривале. На то претеривање жали се тадањи кроничар, велећи: „Што ће им оно силно цвеће и оне пантљике што

натрпају на главу?" Мушки међутим облачили су се како је ко хтео и имао. Једва 1863. године почеле су да се виђају машини и то црне на кошуљи, дотле их је ретко ко носио. Али и поред тих машини иберцигер је врло често био балски капут.

Дабоме, има се много захвалити Кнезу Михајлу и Кнегињи Јулији, који су посећивали, нарочито општинске балове, те су се многи на њих и њихово држање угледали. Али се тадање новине жале, што се публикум одмах разилази кућама чим Кнез и Кнегиња оду с бала. Међутим наши домаћини сматрали су да није ред дуже да остану, кад је већ Кнез отишао, те су се тако балови често пута врло рано свршавали.

Али тих шесетих година, када су балови због кнежевих посета били посећенији, завладала је тадањим нашим публикумом једна врло тешка зараза. На баловима се развило једно безгранично оговарање. Наше мајке, оне које не играју, посedale би по столицама око сале и чик му га младој жени ако би смела „полку“ заиграти с ким другим сем са својим мужем. И ма да су се тадањи млади људи, који су нам ту балску културу донели са запада, трудили да у окретним играма држе даму читав метар удаљену од себе, ипак су те окретне игре нашим мајкама давале силан штоф за оговарање. А у њиховим очима није била ни мало учтивија ни она „променада“ измеђ игара, при којој су дама и господин ишли под руку око сале.

На та оговарања жали се чак и јавност тадања и указујући на ту ружну појаву и цртајући је, један тадањи лист узвикује: „Ето шта бива, читаоче, у нашем милом Београду!“

Ни на позоришним представама није другаче бивало јер их је исти публикум посећивао. Тако на пример, један позоришни критичар 1848 године, завршава своју критику овом жалбом: „Овом ћемо приликом приметити да би потребно било да се скидају шешири и високе капе у театру од стране публикума јер иначе, ако по досадањем остане, многи ће престати тамо долазити.“

Иначе је публикум са симпатијама пратио преставе и увек „рукопљескањем“ изјављивао задовољство.“ Премда је једном приликом било и негодовања на игру глумачку и то изражено звиждањем. То је прво звиждање у нашем позоришту, а десило се 8. јануара 1848 године, приликом преставе „Алпијска пастирка“. Тадање новине коментаришу тај догађај, велећи: „да то није чинио онај који стање позоришта нашег познаје, већ неки ветрењак из несташлука или личне мрзости“.

Али је бивало на позоришним представама и нечега, чега се ни данашњи наш публикум није са свим опростио. Бивало је, да се публикум погдекад насмеје код најозбиљнијих сцена. И ево како се болно на то жали критичар, поводом преставе „Бој на Косову“ приказане 26. новембра 1847 године:

„Не могу пропустити да и овом приликом не споменем како су неки у гомили народа наново своје неваспитање и суровост показали и

онде се смејали где томе ни најмање није било места. Вукосава у поноћи очекива свог супруга Милоша у највећој бризи и неспокојству, страх је обузима кад помисли да му се какво зло није догодило и то јој сан с очију тера; најпосле слабошћу и умором савладана леже у постељу обучена и само се на руку наслања. Оваква појава шта је могла у гледацима, који иоле имају углађено чувство, пробудити помисао: „Тако се срећан супруг дочекива, тако нежна и чувствителна, тако верна и ретка жена јунака очекива?!“ А шта су други у овој прилици чинили? Смејали се, смејали и Бог зна на какве, може бити скверне мисли, долазили!“

Ето, тако је изгледао наш публикум пре пола и нешто више века.

Старински љубавни роман

Кад се једној романтичној историји, којој је садржина „водело се двоје младих“ стави наслов „Ромео и Јулија“, то некако и иде. Али кад се у једној нежној љубави Ромео зове Загла а Јулија Баца, онда то одиста не изгледа ни мало поетично. Та два имена, једно крај другог, не би никако била подесна ни као наслов позоришног комада.

Међутим Загла и Баца, то је одиста један леп љубавни роман из доба наших дедова који су се као што се види, умели овако исто романтично заљубљивати као и ми данас.

Вредно је да чујете реч две о тој љубави.

Борђе Загла је из Македоније дошао у Србију и одмах у првом устанку нашем ступио у редове бораца. Није прошло много и Загла већ постаје код Вујице Вулићевића први буљубаша а доцније је то био и код војводе Вула Илића Коларца. Загла је био храбар и велики јунак и у ратовима допао многих рана. Нарочито се одликовао у борби на Суводолу 1809 године, када је упао међу Турке и збунио их турским узвицима (говорио је турски) те их клао и обарао као снопље. И том приликом рањен је тешко у трбух али је и ту рану преболео.

Ето то је јунак овог љубавног романа а Баца је јунакиња.

Баца је била млада була која је имала старца мужа а то је био довољан услов за јунакињу једнога малога али пријатнога романа.

Дакле, кад је настало нешто мало привременога мира измеђ Срба и Турака, те Загла могао обесити своју сабљу о зид а Баца смела слободније провирити кроз прозорске кавезе, срили су се једном њихови погледи а за тим су се, боме, ти погледи и чешће сретали. Из погледа се изродила љубав силна и страсна, онаква каквом су били запојени двоје младих из Вероне.

Они су погледима и осмехом који је те погледе пратио, изјавили једно другом љубав, али им је ваљало то и казати. А како ће? Састати

се нису могли, споразумети још мање. Писати нису знали а поверити се неком трећем нису смели.

И тада Загла падне на мисао на коју можда ни један љубавник до данас није дошао нити ће доћи. Он своје кученце, које је необично волео, научи да иде у авлију Баћину на тај начин што би кроз капицик, чим би га видео отворена, бацао кости или месо. Тој дресури може са своје стране Баца на тај начин, што би увек помиловала куче и дала му шећера, те се куче тако навикло да јој често одлази.

И сад је лако било приступити споразуму, у толико лакше, што је Загла знао говор цвећа који свака Туркиња зна као јеванђеље. Он би узабрао цвет или плод који би казивао његову мисао, везао би у једну крпицу о врат кучету а оно би то однело Баћи а отуд, у истој крпици, донело опет какав цвет који је њему казивао њен одговор.

Најпре јој је послао струк каранфила, а то по харемском речнику значи: „Знај да си у моме срцу!“

Она њему у истој крпици пошаље струк нане, а он казује: „Давно на тебе мислим.“

Он њој затим пошље стручак босиљка, а босиљак значи: „Ти си моја, ти си само моја!“

А она њему невен, а невен ће рећи: „И ти си мој драги!“

А Заглино кученце, подмићено парчетом шећера, одано носи и преноси овај љубавни разговор из Заглине капије у Баћину башту. И после првих љубавних размена мисли разговор узме и шире размере.

Он једнога дана замота у крпче комадић креча, а креч одлучно каже: „Ил' ме љуби, ил' ме се окани!“

А она му на то посла неколико праменова своје косе, што значи: „Узми ме на своје груди и бегаймо!“

И тако су дуго текли ти слатки, љубавни разговори преко четвороножнога повереника, док она њему једнога дана не посла зрно од пасуља. А зрно пасуљево вели: „Бијгирце, бујур бизе бу гице!“, што ће рећи: „Изволте к мени ноћас!“

Од те ноћи усмено су се споразумевали и једва су се по где кад сетили да Заглином кучету даду комад шећера.

Доцније се Баца с мужем иселила из Београда а Загла дуго још живио и умро 1847 године.

Ко би рекао да су наши стари били такве лоле?

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА

Изборни епилог

Прошли су бурни изборни дани, борило се па уморило. Сандуци са куглицама већ се враћају у Београд у свој магацин; листови који су на десет и петнаест дана пре избора поникли да проповедају „искрену реч народу“ већ објављују свој „привремени“ престанак; школске ученице које су готово по целој Србији биле биралишта, већ су проверене и изрибане а бесплатне железничке карте, којима се служила војска и војсковође, већ су престале важити. Ко је рањен рањен је, коме је разбијена глава разбијена му је, ко је ускочио ускочио је а ко је прескочио прескочио је.

Дани већ почињу бивати обични; разговори у кафани монотони, породични и трговачки и једва вас још потсети да су пре неки дан били избори кад видите улицом каквога пропалога кандидата како иде погнуте главе као млада после суочења у конзисторији или слушате изабранога како доказује да свест у народу још није изумрла или чујете жалбу каквога кафеџије којег шаљу од немила до недрага а он не зна како и од кога да наплати народни цех или затечете министре како већ по двадесети пут пребрајају изборни резултат, пребрајају га и од напред и од натраг, па им на исто излази.

А народ се међутим већ пребројао и то тако пребројао да му сад тек крсна имена не знаш, те се никако не можеш да разабереш ко је чији и шта је ко. Неко је међутим рекао, чини ми се, да се избори могу сматрати као нека врста претакања народне свести и, ако је тако, онда није никакво чудо што је резултат још тако мутан. То је обична појава после претакања, та треба причекати дуже времена да талог слегне.

А треба причекати дуже времена да се и мајка Србија, после овога нервнога напада који је стиже тако с времена на време, одмори и опорави. Јер збиља ови избори кад наиђу а мени то личи на нервни напад који је задесио мајку Србију и ја је чисто замишљам, после избора, повезане главе како брекће и узима капљице од брома три пут дневно, ради умирења живаца.

— Јел тако, мајко?

— Па јесте...

— А како ти је сад, је л ти боље, ббнице моја?

— Боље? — одману мајка Србија суморно главом — не може мени бити боље код овакве неваљале деце. Оволико узбуђење, колико ја подносим, не да се поднети. Па бар да ме штеде, кад знају да сам склона

тој болести, него ме за време избора мувају у ребра, подносе ми песницу под нос и уопште тако поступају самном као да сам им маћија а не мајка рођена.

И како је болесницима пријатно разговорити их, то смо рецимо и наставили свој разговор, који би се даље овако развијао :

Ја : Па ипак, мајко Отаџбино, теби морају бити миле овакве појаве као што су избори, при којима се манифестује свест твоје деце ?

Мајка Отаџбина : Како да није, ја сам увек била мишљења да су моја деца бистра и то не као други народи што, сиромашни у свести народној манифестују исту једва један пут у пет и шест година. Код моје деце свест просто прелива па и мора сваки час да се манифестује.

Ја : Па јесте, то је врло лепа појава.

Мајка Отаџбина : Толико лепа појава, да ја чак мислим да мењам свој грб и место она четири оцила у четири кута крста да метнем четири куглице.

Ја : То је одлична идеја.

Мајка Отаџбина : И што је главно тачна, јер бих ја у сваки кут метла по једну партијску куглицу, дакле националистичку, напредњачку, радикалну и самосталску.

Ја : А социјалистичку ?

Мајка Отаџбина : Они и иначе не признају грб.

Ја : И тако би сви били престављени на грбу ?

Мајка Отаџбина : Сва моја деца била би сабрана око крста.

Ја : Али би тиме био уништен онај симбол : „Само слога Србина спасава“.

Мајка Отаџбина : Тај је симбол већ давно уништен, али би га овом приликом бар заменили новим који не би био само фраза већ сушта истина.

Ја : А како би гласила та нова реченица ?

Мајка Отаџбина : „Куглица прави силата !“

Ја : Ето ти сад, а што по мало на бугарски ?

Мајка Отаџбина : Па зато, да то буде уједно одговор на оно њихово : „Сјединеније прави силата“.

Ја : То је лепо, то је врло лепо.

Мајка Отаџбина : И даље реформе ја мислим да учиним.

Ја : Баш сам радознао ?

Мајка Отаџбина : Мислим да заведем гласање као обавезан предмет у основној настави ; зашто не би деца већ од малена знала како треба гласати за Отаџбину.

Ја : Е, то је лепо.

Мајка Отаџбина : Па онда, могла би се и у војсци завести бар тромесечна обуку у гласању.

Ја : Могло би.

Мајка Ошацина : Па онда, ови соколи и они би се могли вежбати са куглицама.

Ја : Могли би.

Мајка Ошацина : И онда, нека изволи још један пут доћи каква анексија Босне и Херцеговине, кад ја изведем на границу шест стотина хиљада спремних и куглицама наоружаних гласача. Ама, ми ћемо да пуцамо — вели на пример Аустрија нама. Изволте ви пуцати — велимо ми њој — ал ми ћемо сви листом гласати против анексије, па да видимо онда шта ћете.

Ето, тако би од прилике текао разговор измеђ мајке Србије и мене а тај би разговор са свим и одговарао приликама и моменту у коме смо. Ето пре неки дан баш, на неколико дана пре избора, отидем ја у кафану, наручим кафу и новине и келнер ми донесе један наш београдски лист и један бечки. Отворим најпре наш лист и међу телеграмима, црњим и крупнијим словима штампаним, прочитам овај телеграм :

Сарајево : Аустрија са највећом журбом и стално гомила војску на граници новопазарског санџака.

Отворим за тим бечке новине и прочитам тамо овај телеграм :

Београд : У Србији се на свима крајевима држе партијски изборни зборови. Влада, партијске управе и сав народ предао се искључиво бризи за изборе.

Је л те да та два телеграма тачно казују да смо ми потпуно спремни да једнодушно — гласамо против упада Аустрије у новопазарски санџак.

Бен-Акиба.

ПОЛИТИЧКИ ПРЕГЛЕД

Ово Пролеће

У Европи већ одавно влада страх од балканскога пролећа. Док је цео свет страдао само од зиме, европској је дипломатији било увек преко зиме топло, а почињала је зепсти вазда с пролећа, кад већ цела природа почиње да се крави.

И сасвим је био разумљив тај страх европске дипломатије. Као ни једна друга струка, дипломатија чува и негује традиције, а једна од најлепших традиција дипломатских органа била је вазда : игноренција ! Тешко је наћи групу људи, која с мање знања и више интереса располаже ! Необавештност о земљама у којима живе и приликама под којима раде, била је увек код дипломата ноторна.

Кад се помоћу таквих органа хоће да управља догађајима, а међутим се Исток стално одржава у једном класично хаотичном стању, из кога вазда куља дим, онда је са свим природно бојати се, да из такве ситуације не лизне пламен сваког часа. И отуда тај парадокс: да се од и крај ватре зебе!

Па и сад, у пркос огромном прогресу цивилизације, Балкан није у бољем ни срећенијем стању. И данас су сви крајеви Балкана крајње незадовољни створеним редом односно нередом, и не би било никакво чудо, ако би из тога хаотичног, несрећног и несрећеног стања букнуле тежње: да се на Балкану, према реалним чињеницама, створи нормална равнотежа и редовни ток ствари. Шта више, чудо је да се већ до сад није десило, то од чега дипломате стрепе; чудо је да је и оволико овакав мир трајао!

Само је Србија извршила једну жалосну еволуцију у последње доба! Србија је успела изопачити улоге. Раније је Европа стрепила само или бар највише да Србија, да Срби, као потиштен народ не поремете *status quo* и не запале Европу ватром, која већ вековима прождире Балкан, а нарочито на њему српске државе. А данас, после огромних напора на подизању и јачању Српства, Србија је баш та, и можда једина, која се боји и страхује да неко други не учини оно, што је она требала већ неколико пута учинити; да други неко не поремети овај срамни и штетни мир и поквари овај фамозни *status quo*!

У име Србије њени управљачи стрепе: да се нико не нађе тако лакомислен и авантуриста, који би лишио Србију и Српски Народ свих оних добротинастава којима су га обдарили: Берлински Конгрес, Мирцштег, Бухлау, Анексија и т. д. и т. д. и она фамозна „серија великих и малих уговора“, којима је по речима Извољског, Аустрија везала Русији руке!

Како је Србија гигантски корачала у националној политици!

Тако су се, дакле, и од овога раног пролећа, плашиле и наше и стране дипломате, а тај је страх нарочито појачавао овај т. зв. „талијанско-турски рат.“ И нека никог тај страх не чуди, јер се од празне пушке увек обојица плаше!

Док по свестраној оцени свију чињеница, нема озбиљног разлога страховању. Ово и није рат оружјем и војним операцијама него ратним трошковима. Талијани су били необазриви и ушли у једну авантуру без предвиђања свију последица, па им је сад немогуће ударати натраг, а напред немају куд. Турци су на против у много повољнијем положају. Данашњи младотурски режим продужава држати власт, и то му је сва амбиција. Овај му је т. зв. „рат добро дошао, јер умањује унутарњу борбу и спречава могући преврат. Све док спољна опасност „грози“, морају све патриоте живети у слози!

Сем тога, овај рат не кошта Турску готово ништа, и зато им је ласно показивати се упорни и продужавати све даље војну. Најзад,

Турци, који већ одавно не воде рачуна о својим државинама нашли су се неочекивано у идеалном положају, јер сад изгледају као да бране једну своју покрајину, која је иначе осуђена да отпадне од „Царства“. А у самој ствари Турска брани Триполис само у толико у колико је Италија немоћна да га узме. Турску цело ово позориште не кошта много новаца, и то је главно, а притом јој диже, бар у неколико, сасвим опали углед.

И сад ситуација стоји овако: Италија је немоћна да сама потчини и покори цео Триполис због, као бајаги, теренских незгода, и тражи од Турске да она прима проглашену анексију.

Турска видећи да Италија не може сама свршити свога посла, не налази никаква специјална рачуна да је у том помаже, па како јој се не нуди никаква компензација, те она неће да призна анексију.

Италија би је на то признање могла натерати само тим начином, ако би проширила рат и пренела га на друге обале или бар на острва. Али је Италија пре ступања у акцију дала обавезу Силама, које су јој заузеће Триполиса одобриле, да неће ту своју акцију проширивати, те зато сад кад год покуша приближити се са флотом ком турском поседу, она наиђе на чуваре Сила, који су те поседе већ раније за себе резервисали. И последње бомбардовање Дарданела и Самоса, у коме су бомбардовању учествовале само неке крстарице и торпедњаче, имају чисто демонстративни карактер без и једног знака тежње за даље продирање у Босфор.

Па онда шта ће бити?

Како ће се свршити цела ова, до сада невиђена и са сасвим модерна, војна?

Свршиће се вероватно на један врло прозаичан и без икаква сјаја начин. Кад Италија остане са свим без пара, она ће понудити да плати Турцима а Силе ће притиснути Турску да прими понуђени мир. Ове демонстрације пред Дарданелима и Самосом, само су нека врста санкције оног корака, што су га Силе на Порти учиниле! Младотурци вазда потребити и похлапни на паре, процениће Триполис и претворити га у монету као и Босну са Херцеговином.

Тако ће се окончати ова војна, која је у самој ствари прост пазар и само скрнави, некад тако импозантно и страховито, име Рата.

А ово пролеће као и свако друго прећиће у лето обманувши сва очекивања.

Sp.

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

Иво Ћипико, *Крај Мора*.

Матица Српска у Дубровнику издала је једну збирку г. Ћипикових прича. Оне су му, као што он вели, најмилије. „У њој су сабрани моји утисци и часовита лака запажања растркана по Острвима и Приморју, кад сам упокојен сласти живота безбрижно, прожет слатком меланхолијом гледао Сунце и Море“. Г. Ћипико их је писао, јер је осећао потребу да их пише. „Најраније од ових прича писане су импресивно, нагонски, са потребом да пишем — оне су чисто моје“. Оне су лично његове, јер их је сам преживео. То је једна врста дневника у облику приповедака. То је безбрижна младост која животу не поставља никаква питања. Она зна и верује да је живот за то да се живи. Смер и циљ живота јесте сам живот. У младости се човек најречитије манифестује у љубави. И ова је књига, у главном, књига младости.

У збирци има тринаест приповедака. „Крај мора“ најраније је написана. Написана је још 1897 године, а г. Ћипико се, ако се не вaram, јавио 1899 године. Она је и због тога занимљива. Она може бити драгоцен документ о развијању г. Ћипика. Може, изнад свега, бити прилог ка психолошком проучавању њезина писца.

Та најранија приповетка писана је, нема сумње, под непосредним утисцима прича Јанка Веселиновића. У Веселиновића није било ни дубоке ни fine психологије. Његова су лица, као на длану, носила кроз провидно и примитивно срце. Комплицирана осећања и интелект нису се нигде јављали и нигде нису нарушавали идилску простоту, идилску примитивност, идилску једноставност. Веселиновић, некомплициране душе као и његова лица, није знао за несвесно у човеку и за његов силан утицај. И он је полазио са једног наивног становишта: у проста човека проста је и душа. Отуда су његови људи били увек доследни, увек присебни, увек свесни својих осећаја. Њих није никада изненадио какав несвесан осећај који ремети душевни мир и који, као посредством неодољиве сугестије, мења њихове одлуке. Када њима облада осећај љубави, они се, тако рећи, претварају у тај осећај. Они, већином, нису били заљубљени младићи и заљубљене девојке, него су собом представљали љубав. Они су постајали нека врста конкретних апстракција. Такву естетику и такву психологију, уосталом, предпоставља примитивни оптимизам. Веселиновић није преко песимизма дошао до својег оптимизма. Његов оптимизам није произишао из песимизма, није био природна резултанта песимизма. Он није, као велики духови, био песимист зато што

је био велик оптимист. Његов оптимизам је био оптимизам примитивна човека за којег је све просто, једноставно, несложено.

Г. Ћипико је, у приповетци „Крај мора“, усвојио и Веселиновићеву естетику, и његову психологију, и његову философију.

Приповетка је рађена на врло широкој основи. За скромну и сеоску црквицу, г. Ћипико је узео простор горостасне катедрале. И ма да су уз готову црквицу и даље остале скеле, простор није попуњен. Заради те широке, сувише широке основе, приповетка је, верна традицијама српске приповетке, постала расплнута, разливена. У њој се све на дугачко и на широко прича. У њој се све каже, све. И што се каже, каже се опширно, каже се са сељачком опширношћу. Догађаји у њој причају се подробно, исцрпно. Све се ту каже, све се коментарише. То није модерна приповетка која је постала примењена психологија. У тој рђавој и разбарушеној економији нестају детаљи. Дијалози су опширни, бледи, разливени, безлични:

— Шта ти је? упита је Јере.

— Ништа! Поплашила сам се.

— Од чега?

— Тако!

— Није то тако! Кажи, гдје си била?

— Да покупим сувари.

— А време?

— Оставила сам га горе.

— Зашто?

— Нијеси ти поп!

Умукне, те се примакне к огради. Дијелио их само зид.

— Дакле, шта би?

— Казала бих ти, ма обећај да не ћеш никоју очитовати оно што ти речем.

— Не ћу, вјеруј!

— Закуни се!

— Да се кунем?

— Реци: Здравља ми!

— На моје здравље!

— Рећути: Побјегла сам од оног..

— Којег?

— Што је дошао из милитара.

— А зашто?... Не би те био појео.

— Било ми је драго!

— Најпошље, што ти је урадио? Казуј!

— Почео око мене...

— Па? Бјеше га пустит нека говори, само рукама да не тиче.

— И то је почео.

— Збиља?

- А зашто сам побјегла?!
- И оставила бреме?
- Бацих му га у образ.
- Охо! А он?
- Не знам ја!
- Јеси ли га бар смела...? Очепрљала?
- Знаће он.

Јере се смијао, па затим замислио:

- А шта ћеш сада?
- Идем кући.
- Без бремена?
- Видиш?

Тада одлучи:

- Врати се! — па узми бреме.
 - Сама?
 - Ја ћу с тобом... и тако имам, да ти нешто кажем.
- Ката га погледа, смисли се:
- Ајдмо!
 - Чекај! Убраћу два грозда. Зобаћемо путем.
-

Ја не верујем да је у сељака, ма где они живели, конверзација тако течна као у француским комадима. Не верујем, тако исто, да се сељак, као нервозан али културан човек, лаконски изражава („А бреме?“ „Збиља?“ „И оставила бреме?“ „А он?“ „Без бремена?“ „Сама?“). И тај дијалог подсећа на дугачке и празне дијалоге Веселиновићевих прича.

Описи, иначе доста јака страна овога симпатичнога писца, нису, тако исто, уметнички. Они су, осим тога, као у свих примитивних писаца, увек у складу са догађајима. Природа, као и људи, узима учешћа у догађајима. И она, тако рећи, прима утиске од тих догађаја и манифестује те примљене утиске. Иво је опасно рањен и не зна се да ли ће остати у животу. „Ката није могла да издржи... Срце јој се стисло, па је унутрина нешто гушило... Проплаче... Затим се привидно умири, те гледаше у даљину на море без свијести“. На море, као и на Кате, чини та несрећа велики утисак. „Јужина се размахала. Таласи удараху у гребене и хриди, распршавали се и пјенили. Они у затону ваљаху се све до жала... Небо је ведро и облачно. При подневу црнило се, као у паклу. Оближњи оток био је још у тами“. А када се у Кате поче јављати једна симпатична успомена, онда и природа узима удела у тој успомени. „Морем сину један трак, као да је неко редом ужегао милијун свјежица, једну сјајнију од друге...“

Такви су били и Веселиновићеви описи. Веселиновићево је и оно, сада већ банално, задиркивање међу љубавницима. „Тежа си од мене, рече он подигнувши је мало од земље. Њој се тијело нагло стресло,

њедра ко задрхтала. Тај дрхтај осјети он на својим прсима". Или: „дјевојка побјеже у кућу, ударивши га прво од шале замлатницом по леђима".

Боемијен душом и телом, Веселиновић је описивао само, тако рећи, легитимне љубавне односе. Привремена нелегитимност јављала се само у отмицама које су се, на врат на нос, свршавале венчањем. У Веселиновића, чак, као и у Лазаревића, није ни било еротичног елемента. Та два буржоа писала су само о „пристојној" страни сељачког живота. И „Крај мора" третира само легитимне љубавне односе. Али и у тој приповетци има један детаљ који наговештава здраву еротику г. Ђипикових приповедака. А тај је детаљ, у исто време, и једини психолошки детаљ који чини јачи утисак. Иво је тешко рањен и не зна се да ли ће остати у животу. Ката је изишла из собе. „Зрака сунчана обасја и њу... Пред њеним очима — у том сјају, стојао је он. Гарава му глава вирила је из мора. Бијелила се рамена и леђа. Неко мило чувство часом сву је испуни. Хтјела би да га загрли, да прислони главу на његове јакe прси. Зажелила се њега и његове младости". У сред бола за рањеним вереником њој пролази испред очију цео живот. Сећа се Ива и сећа се када га је први пут видела. Видела га је када се купао. И у часу највеће несреће јавља се, сасвим природно, најстарији, најјачи и најдубљи утисак.

*

У приповетци „Писари" није, бар мени, јасна ни једна физиономија. Та три главна лица чине утисак људи које је скрила магла. Њихов глас се, додуше, чује и назиру се контуре њихова тела, али они нису рељефни. Изгледа да се стапају са маглом. И у тој приповетци има један привлачан детаљ. Радовић, један од писара са згужваним животом, дошао је у врло очајан положај. Г. Ђипико ствара око њега самоубилачку атмосферу. Али Радовић се не убија. Он је оптимист и нада се да ће истрајати у борби са животом. Оптимизам г. Ђипика није више Веселиновићев оптимизам.

Најзначајнија је приповетка „Отргнути живот". Ту је г. Ђипико био најближи уметничком делу. И она је, према осталим приповеткама у овој збирци, уметничко дело. Расплинута је као прича „Крај мора", али је занимљива. Њој није предмет каква сеоска багатела. Није јој предмет ни каква анегдота надувана до приповетке. Она има велик социалан значај. Ивица ужива у селу глас насртљивца. Девеојке због тога беже од њега, као од бесног пса. Био је насртљив и према Јелици, када су се, за време великог пљуска, нашли насамо у једној колиби. Село је у тој насртљивости видело само оно што годи људској љубави према скандалима. Власт се умеша у ту ствар. И како је власт свуда једнака и свуда подједнако глупа, Јелица, због туђе кривице, мора да напусти село и да оде у службу, док се „то" не заборави. Она у граду, наравно, пропада. Прво постаје госпођа Бовари, после Нана, најпосле

улична блудница која свој јадни живот проводи између болнице и затвора. У средини приповетке је село са својим мизерним погледима на све манифестације живота. Од села, тога мрачнога позађа, одудара Је-лица. А иза села, упола обасјана, власт, као неки Минотаур који само упропашћује, а никада не спасава.

*

Већина приповедака чини утисак добрих скица за приповетке или роман. Оне подсећају на албум каква сликара. Фигуре су, обично, рађене са много црта, јер је свака контура обележена многим потезима. Понегде се, из сплета потеза, одвајају јаче црте које пружају облик. Али, тај се облик више наговештава него што се јасно види. Њега може наћи само поуздан инстинкт и извезбано, уметничко око. Скице за групе, обично, нису у албуму. Фигуре и делови фигура раштркани су по свему албуму. Али, албуми великих сликара имају врло велику вредност. Њихова вредност и њихов значај не могу се сравнити са вредношћу и значајем њихових слика. Али слике нису, као албуми, кадре да нас посвете у стварање уметника.

— в —

ПОЗОРИШНИ ПРЕГЛЕД

Кориолан

Шекспирови погледи на живот, свет и људе били су аристократски. Он је, као Карлајл, пре триста и толико година, обожавао хероја. Херој је Богом и друштвом повлашћена личност. Он није само вођ народа него је и творац његов. За хероја, као и за Ничеова надчовека, постоји нарочити морал, различан од морала који влада народом, пуком, гомилом. Херој је полубожанска личност чија се глава губи у облацима. Народ, пук, гомила није ништа друго до благо кроз које херој, силом околности, мора да пролази. У Хенрику VI., у лицу Кеда бунтовника, духовито, са гледишта непомирљивог аристократе, карикира народ. Али ни у једној драми није његов аристократизам у толикој мери изразит, као у „Кориолану“. Кориолан је персонификација хероизма, то јест аристократизма.

I.

Шекспир није никада имао добро мишљење о народу. Он је за њега био синоним са гомилом, руљом, чопором. И, као чопор, он је увек морао имати вођу, морао је увек имати некога који ће утицати на њега, морао

је имати некога који ће га будити из мртвила којем је он наклоњен. За њега народ није имао ни једне добре стране. Он је, на против, био представник свега зла и свега онога што је ниско. Вечито низак, он не може да разуме да једно дело може имати и племенитих мотива. Кориолан за њега није храбар зато што је велики херој, већ је храбар зато што га на то гоне незајажљива охолост и несаломљиви понос. Народ је храбар само на језику — док се не појави херој. Он се буну због скупоће хране и прети превратом. Али, он се тога преврсти не сећа када је са Кориоланом очи у очи. Не сећа се чак ни онда када га он назива гомилом пацова и када га, само као пацова, позива у бој против Волошчана да им позобље амбаре. И ту, у индикацији, Шекспир вели: „Народ се одшуља“. „Тупи трибуни и смрдљиви плебејци“, Брут и Сициније, представници народа, тако исто, имају ниску логику. Кориолан пристаје да, из скромности, буде помоћник Коминијев. Али, трибуни налазе да је то само његов рачун. Ако војна не успе, биће крив Коминије, јер се примио посла за који може бити само један такав војсковођа, као што је Кориолан. Успе ли војна, онда за то, сасвим природно, припада заслуга једино Кориолану, јер је он навикнут да побеђује. На основу тих ниских и произвољних мотива мора се, сасвим природно, доћи и до ниског и произвољног мишљења о Кориоланову карактеру.

Народ је и кукавица. Он се не може одушевити за борбу ни онда, када је његова отаџбина у опасности. Због тога кукавичлука остаје Кориолан сам да се бори са непријатељем када овај затвори капије за њиме. Али, то још не значи да народ мрзи рат. Рат је, напротив, средство које отвара богате мајдане и оставља их руљи на милост и немилост. Народ је и незахвалан. Он заборавља да га је Кориолан јуче спасао од поуздане пропасти, јер данас може његов спасилац постати сенатор. Брут и Сициније, „чобани плебејске марве“, бледе од зависти када виде како народ одушевљено поздравља Кориолана који се враћа као победилац. Њихова је завист већа од његове победе, већа и моћнија.

Народ је превртљив, колебљив. Он не зна ни за разлоге своје љубави, ни за разлоге своје мржње. Он воли онога који му ласка, мрзи онога који му открива сву његову нискост. Али он, исто тако, може да мрзи и онога којег је јуче волео, као што може волети онога којег је јуче мрзео. За њега не постоји велика разлика између да и не. Те две речи, ма да представљају два савршено различна уверења, не одваја јаз. Оне се, напротив, као нијансе боја, стапају једна у другу. Он је примечив за све утиске, само не за утиске узвишеног. И отуда Шекспиров народ ретко када говори у стиху.

Ма како да народ, пук, гомила инстинктивно мрзи све оно што је велико, он се, може бити исто тако инстинктивно, диви оном што је велико. Али он се великом, обично, диви у себи. И што се више у себи диви, он све више манифестује мржњу према представнику великог и узвишеног. Што јаче унутрашње дивљење то речитија мржња. То инти-

мно дивљење ствара нештољиву завист. Народ велико и узвишено искрено воли само онда када га изгуби, када није више пред њиме, када га више не вређа својом уочљивом величином, када та величина више не изазива његову завист.

Али, при свем томе, народ је јак и силян. Он има моћно оружје које, додуше, не побеђује брзо, али које поуздано побеђује. Он лаж и клевету никада не напушта. Та средства, то оружје, у служби зависти и нискости, стварају читава чуда.

II.

Аристократ је увек племенит. Он чак и о својем противнику говори са поштовањем. У својем противнику, у првом реду, види хероја, види такмаца у јунаштву. Говорећи, са дужним поштовањем, о Ауфидију, он би, да није онај који је, волео једино да буде Ауфидије. Он мрзи народ, руљу, пук, јер га добро познаје. Он врло добро зна да се у народ не може нико поуздати. И он се зато узда само у своју властиту храброст. Човек, до те мере уверен у своју властиту снагу, може ући у очајан бој са глупошћу, пакошћу и клеветом.

Кориолан, према мишљењу пука, врши стално два злочина: он је поносит и он мрзи пук. Делови народа никада не осећају своју личну вредност, јер су уверени да тек целина има вредности. Отуда он мрзи сваког оног који не пристаје да се, заједно са свешћу о својој личној вредности, растопи и нестане у општем мору. Он мрзи пук, а та мржња је потенцирана и речита свест о његовој личној вредности.

Кориолан је, у првом реду, херој, на после патриције, аристократ. Он је тек у трећем реду Римљанин. Основа је његова карактера узвишено и племенито славољубље, вечита и незаситљива жеља ка великом херојским делима. Његова велика, импулзивна природа, свесна своје снаге, тражи велике догађаје у којима ће се моћи развити сва та велика, нагомилана снага. То славољубље није обичан понос, није обична сујета. Кориоланов понос је потенцирани осећај његове властите вредности. Такав је понос условљен његовим душевним хероизмом. Он, дакле, није поносит у обичном, еснафском смислу. То није наклоност и слабост ка парадирању са својим личним особинама и својим личним заслугама. Херој, најпосле, због тога душевног хероизма, има нечег космополитског.

Аристократ воли истину, наравно, своју, субјективну, аристократску истину. Кориолан мрзи подмуклост и претворство. Он је веран пријатељ. Он уме бити захвалан: он, херој, победилац, јунак дана, сећа се једног незнатног Волошчанина који му је у Кориоли био домаћин и моли да се ослободи ropства.

Аристократ води само једну политику: или — или. Он не зна за политику компромиса или, ако зна за њу, он је искрено презире. Таква политика, обично, ствара преседане, а преседани коче и убијају слободу индивидуалности. Таква политика, додуше, спасава Рим, спасава, чак,

ниске пријатеље Кориоланове, али упропашћује њега. И тада на хероја „силази дух једне блуднице.“

III.

„Кориолан“, за којег постоји уверење да је написан у исто време када је написан и „Хамлет“, спада у најсавршенија дела Шекспирова. Сви су карактери, прости у својој сложености, јасни и необично рељефни. Радња није, као обично у Шекспира, поцепана другом радњом, није задржавана другим, споредним радњама које се, обично, одвајају у трећем чину или се, што је чешћи случај, уједињују са главном радњом. Она се, најпоследње, у „Кориолану“ брзо развија, стреми право и незадржано својом циљу. Комични елемент, обична појава у Шекспировим трагедијама, није гломазна и, својом незграпношћу, не нарушава хомогени утисак трагедије. Он је овде дискретан, он је ненаметљива фолија трагичног, он је симпатична примеса која чини утисак да трагично буде још јаче. Мененије, Ауфидије, Волумнија, Сициније и Брут стварају позаје од којег одскаче Кориолан и, у исто време, собом допуњују и објашњују Кориолана. Народ је мрачна позадина од које сваки, неко јаче неко слабије, одудара. И отуда „Кориолан“, од најбољих Шекспирових трагедија, најмање задаје муке и публици, и глумцима, и режисеру.

IV.

После режије „Магбета“ човек са оправданим неповерењем одлази на представе које режира г. Андрејев. Његова инсценација „Магбета“ била је расплинута, раштркана. Многе и честе промене, изгледа, биле су још чешће, још несносније. Он је, угледајући се на друге режисере којима, тако исто, није дано да буду оригинални, усвојио једну позорницу која је била рђава мешавина Шекспирове и модерне позорнице. И Андрејев није начисто стиме како треба Шекспирове драме приказивати. Он није ни за позорницу Јелисаветиног доба, а није ни за чисто модерну позорницу. Он, као што је то показао у „Магбету“, чини неуметнички и неукусни компромис између једне и друге позорнице. У „Кориолану“, међутим, стаје на гледиште да Шекспирове драме, писане за двогубу позорницу његова доба, треба представљати на модерној позорници. И он ту драму, не прилагођавајући је условима модерне позорнице, износи на позорницу онако како је она писана за једну преживелу и несталу позорницу.

Г. Андрејев је ту, донекле, доследан. Употребљајући модерну позорницу, он употребљаје и сва модерна средства. Декор је модеран. Али је немодерна и несварљива подела на чинове која мора разорити сваку илузију. Промене су, скоро, исто тако честе и, што је још горе, између њих је, због декора на који се тако много полаже, постао већи размак. Тај размак, ствара нестрпљење, нестрпљење досаду, а досада разарава илузију коју драмско дело треба да изазове. Сцене чине, тако,

утицај чинова, чиновни утицај читавих комада са бескрајном и испрекиданом радњом.

И у схватању карактера тешко је сложити се са г. Андрејевим. Кориолан није туробни Хамлет без гениалне индивидуалности. Он није ни надмен аристократ чија је отмена скромност само рђаво прикривено претворство. Он није ни ситна душа коју је пролазна брига довела до пропасти и она се, са самоубилачким мислима, провлачи кроза живот. Он није ни бруталан плебејац који, не зна се ни зашто ни крошто, пушта на махове неартикуловане крике, који, као занатлија, немоћно стеже песнице и, као антропофаг или пијанац, шкрипи зубима. Коминије није мутава рита која је на се бацила племићско рухо. Мененије није Полоније који је постао сентименталан и који замуцкује, јер је дирнут у језику. Сициније и Брут нису мизантропи који су то постали када им је забрањен алкохол.

Народ, захваљујући добрим корифејима, г. г. Сотировићу и Шапоњићу, био је, у главном, добар.

Г. Андрејев је унео један леп детаљ. Он је укинуо капе, једну од многих Шекспирових анахронизама. Али, вечито недоследан, он је заборавио да из текста избрише места која се односе на те капе. Кориолан, враћајући се из Кориола, враћа се као са какве игранке или као да се враћа са свечане седнице сената. Коминије, међутим, када га угледа, каже да је поцепан и крвав.

П. С. Талетов

УМЕТНИЧКИ ПРЕГЛЕД

Југословенска Изложба у Београду

Још у току овога пролећа, имаћемо ретко уживање, да у сали које од београдских гимназија, видимо изложене радове најчувенијих Југословенских уметника.

Користећи се овом приликом, хоћемо да изнесемо неколике мисли о уметности у нас; о сметњама, које јој се вољно и невољно стављају на пут; о повијем, снажном и здравом правцу и покрету; па најзад нешто и о томе, шта би требало и шта би могло, без великих тешкоћа, да се учини, па да не буде више овако, како је до сада било, и да се пред светом не показујемо као народ, коме је уметност пасторче и последња брига, — нарочито кад у ствари није тако.

У толико мање, смемо да оставимо ствари да иду како су ишле,

после сјајне победе уметничке, коју је Српско-Хрватски народ извојевао, пред целим културним светом, на уметничкој изложби у Риму.

Да почнемо са поменутом Југословенском изложбом у Београду.

Повод за приређивање ове изложбе дало је уметничко удружење „Лада“ и нехотећи то. То друштво, које је у последње време почело да губи своје најистакнутије чланове, како у Београду тако и у Загребу, — хтелo је да приреди изложбу Југословенског Савеза „Ладе“ у Београду.

Да би ова изложба била, према нашем римском успеху, велики корак у назад, увидело се не само у уметничким круговима, већ и у званичним, — што је врло симпатична појава. Друштво „Лада“ и све њене секције, и ако су у ствари приватна удружења уметничка, приредило би једну изложбу, чији би карактер био опет „Југословенски“, Они пак људи, који су нас репрезентовали у Риму, међу њима Мештровић са првом наградом, па Рачки, Мурат, Кризман, Росандић Јовановић и други, и нису чланови „Ладе.“ Да би без њих свака изложба која носи југословенско обележје била испод онога нивоа, на коме можемо и треба да се држимо, — несумњиво је. С тога се и приступило приређивању једне у истини југословенске изложбе; „Лада“ је сада само један од излагача; а дата је могућност и свим осталим уметницима, који из разних узрока не припадају „Лади“, да и они могу узети учешћа у изложби, која треба да је достојно продужење Римске Изложбе.

Ова и оваква изложба у напред значи успех, како уметнички, тако и политички. Она је знак, да се о уметности почело да мисли, а на њеном развијању и помагању ради. Сем тога знак је и да се пошло правим путем.

Али, сада да видимо; шта је до сада урађено; где ће се изложба приредити; шта ће бити са евентуално откупљеним радовима итд.

Ми ћемо се у овим редовима потрудити, да изнесемо све сметње, са којима уметност има у нас још да се бори и злопати. Сметње су физичке, материјалне; неке стављају и несвесно они, који би требало да их отклањају; најзад неке леже у нама самим, у публици, у недостатку здравог укуса и васпитања, уметничког, — и најзад, ко би их све класифицирао! Ми ћемо се трудити да их изнесемо, што се може објективније, а у несумњиву потребу ових излагања несумњамо.

Да видимо, како ће изгледати и како ће проћи Југословенска Изложба у Београду.

Ми, домаћини, Срби и Пијемонтези, позваћемо Хрвате, Словенце и Бугаре, да нам пошаљу оно, што код себе најбољега имају у уметности. Све ће се ово натрпати у једну салу, које од гимназијских зграда. Што ту не стане, стаће у слушаонице и споредне собичке. Пред кућу побошћемо две три бандере са заставама, а више улаза написаћемо: „Југословенска Изложба“.

Критичари, звани и незвани, прошетаће се кроз те просторије; уловиће коју реч из публике и написаће критике. Већина неће ни посетити изложбу, а написаће критике. Оглашени ауторитети, академици, декори-

сани и „Hoffähig“ уметници проћи ће добро, — остали ће бити више или мање изгрђени.

За тим долази Одбор, за избор ствари, које ће Држава откупити. У Одбору су наравно професори разних дисциплина: лингвистичари, филолози, представници биолошких и абиолошких група итд. — наравно сликара и вајара неће много бити, а ако који и буде, ући ће по положају или годинама беспорочне службе! Тај ће Одбор извршити одабирање; изложба ће се затворити и пренети у Софију; а Држава ће отворити кесу и исплатити трошак.

Сад долази епилог изложбе. Откупљена уметничка дела неће хтети да прими у Музеј његов директор, јер нема где да их смести, а Галерије нема у Београду. Радови ће се распоредити по гимназијама — опет сироте гимназије. Муке ће бити где ће се и ту сместити, јер су гимназије већ пуне радовима из Рима. Опет ће се почети са салом; што у њу не стане, стаће ма где — на таван, у подрум — прашина ће се полако купити на слике и скултуре; несташна деца правиће бркове бистама, па ће и за њих изгубити сваки интерес, — најзад ће све остати на фамулузу и његовој госпођи. Изложба је затворена; и оно мало интереса за њу прошло је; радови су склоњени на сигурно место — дужност је испуњена. Ако би баш каквом занесењаку и пало на памет да затражи доцније да види који рад, рећи ће му се да је изложба затворена, — што није гледао раније, а ако их је већ једном видео — шта хоће више?

Ово личи на неку шалу или чак заједљивост; али није тако, сушта је истина, и ако жалосна.

Београд, Пијемонт Српства, могао би да има бар оно, што имају Загреб и Софија. И, верујте, није овде по среди ни немање ни сиротиња нити прече потребе. Да је само то, сваки би могао опростити и најзад морао би опростити. Овде је нешто горе — немар, индоленција — а то је за осуду.

Ми имамо уметничких дела за једну Галерију, а показали смо и показаћемо да је потреба једног Уметничког Павиљона неопходна. Претпоставимо каквог странца, који, заинтересован једном феноменалном изложбом у Српском Павиљону у Риму, долази у Србију, да на извору позна покрет, људе, историју и развиће те младе, свеже и силне уметности, која је бриљирала у свету. Прво што ће тај човек затражити да види, јесте уметничке галерије. Немамо је још — гласиће одговор — али идите у Народни Музеј. Отићи ће тамо и наћи ће неподесне собичке, натрпане сликама као у телалници. Слика преко слике; рам без слике; слика без рама; без икаквог система све; запуштено и напуштено. Кад то види, изгубиће вољу за историјски развитака, али ће припитати: има ли какве савремене изложбе, где излажу они људи, чије сам радове видео у Риму. Одговориће му се, да се код нас ретко излаже, а за сваку изложбу се мисли на посе где ће се приредити. Такав човек ће се по-

кајати што је и долазио и повероваће, што је најгоре, да оно у Риму нисмо били ми. Ко је то био, објасниће му „Нова Слободна Преса.“

А да ли мора то тако да буде? Јесмо ли ми доиста толико некултурни, ди немамо ничега да покажемо? Не. Наш је народ предиспониран за уметност, као мало који. Наша народна уметност, примитивна и скромна, има квалитета уметничких, каквих има мало која друга. Наше дебитирање пред светом у Риму, донело је првокласну сензацију културној Европи. Тамо, где се свет надао наћи рудименте уметности, камо је ишао егзотичности ради, као у Јапан, — нашао је једну здраву и далеко одмаклу уметност, тако да је многима пала у очи сопствена декаденција и блазираност. Један од излагача Србијиних, Мештровић, проглашен је за величину првога реда на целој изложби.

Али ова изложба имала је и утицаја. Онај, који је мало пажљивије пратио развитак наше уметности, осећа читав прекрет од тога момента у нас. Интерес се буди, рад је интензивнији, па и званична и позвана лица прегла су на рад. Један доказ је и ова Југославенска изложба у Београду.

(Наставиће се)

П. Б.

БЕЛЕШКЕ

КЊИЖЕВНОСТ.

М. Ракић. — После толико година г. М. Ракић појавио се и са својом другом збирком песама „Нове песме.“ Књига је укусно изражена, на финој артији и цена јој је 2 динара. Ми ћемо о овој књизи проговорити опширније.

К. F. Magjer, Novi zvuici. Цена 2 круне. Osiek. 1912 г. — Пре две године г. Мађер је издао трећу збирку својих песама, коју сад прештампава. Предговор је написао хрватски књижевник Фердо Ј. Милер.

Прока Јовкић — Књига борбе и живота. Цена 2 дин. — Београд 1912. — Прока Јовкић (Нестор Жучни) издао је Књигу борбе и живота о којој смо јавили у прошлости броју, да је дата у штампу. Опширнији приказ донећемо касније.

Макиавели на бугарском. — Софиски лист „Вечерња Пошта“ доноси као подлистак превод позвате расправе г. Слоб. Јовановића „Макиавели.“

Савремена чешка књижевност. — У току прошле године проф. Јелинек одржао је на Сорбони дванаест предавања о савременој чешкој књижевности. Сада је сва та предавања скупљено и издао књигу: „Савремена чешка књижевност.“ Највећу пажњу је посветио поезији, па је издао и неке преводе чешких песника на француском језику. Међу преведеним песмама налазе се песме Св. Чеха, Сладка, Брезине, Сова, Макара и Дика. Исто тако је приказан и роман, критика и драма, али у мањој размери, што је разумљиво кад се зна да је и сам Јелинек песник. Јелинек почиње преглед од Неруде и Сватоплуха Чеха, свршава га са Петром Безруричем. Предговор књизи је написао познати француски књижевник Е. Деинс. **D.**

Четник, ручна књига за Савезничкове четнике. Прерадио **Dr. М. Ђ. Подовић.** — У последње време покрет против алкохола добија у Србији све више присталица. Један од пионера и главних поборника те идеје јесте без сумње **Dr. М. Ђ. Подовић.**

Он је писао и говорио где год је стигао, и нарочито је његов рад плодан међ омладином. Он налази да омладина мора бити и физички васпитана. С тога је он по генералу Baden Powell-у и Dr. Lion-у израдио књигу „Четник“, у којој излаже како треба омладина да се васпита физички, морално и национално. На васпитање омладине код нас се обраћа мала да не речем никаква пажња, а да је то истина може се освелочити приликом регрутовања младина за војску. Проденат шкарпираних мора да баци у бригу не само родитеље већ и остале васпитаче омладине. О моралном и националном васпитању наше омладине не вреди ниговорити. И ова књига г. Милоша Ђ. Поповића долази у угодно време. Њу треба да набаве не само омладинци, већ и васпитачи омладине.

Е. Л.

Нов лист. — Десетак ученика виших разреда из свих београдских гимназија — а родом из скоро свих крајева Српства — удружили су своје слабе материјалне изворе и своје снажне младинске енергије, те засновали један нов, и добар, омладински лист, који је почетком ове године, тихо и скромно почео да излази. Лист носи симпатични назив *Препород*, културно социјални часопис, гласник свесрпске средњошколске омладине.

Програм листа је чисто националан, а садржина му, судећи по досадашњим бројевима, потпуно одговара истакнутоме циљу. Сви, махом оригинални радови, који расправљају најакутнија питања Српског Народа и омладине његове, имају, као основицу, „буђење и јачање националне свести, развијање интересовања код омладине за опште националне ствари, борбу против малодушности и апатије, рат до истега свих оних, који у редове младих, невиних Срба уносе пометњу и стварају општу дисоријентацију у нашем друштву, које је и без тога у сталном врењу и сагоревању“.

Препород излази у месечним свескама; и до сада је изашло три свеске.

В. Р.

НАУКА.

Милош Обреновић, књига трећа (1827 до 1835) написао Dr. Мих. Гавриловић, — Прве две свеске овог монументалног дела називале су пажњу целог научног света. Г. Гавриловић је у својој великој монографији о Милошу Обреновићу унео нове податке и резултате до којих је дошао сопственим истраживањем. Сада је дата у штампу и трећа књига овог великог дела, које је рађено на основи нове, још нигде необјављене грађе у нашој и иностраној архиви. Ова књига ће обухватити догађаје спољашње политике од 1827 па до 1835 године. Главни одељци су: Хатишериф од

1829 године; Хатишериф 1830 г. и Хатишериф 1833 г.

Црна Гора и Аустрија у XVIII веку, написао Dr. Владан Ђорђевић. Издање Академије Наука. Цена 3 дина. Београд 1912. — Г. Владан Ђорђевић пише „дипломатску историју“ балканских држава. Целом делу дао је наслов „Европа и Балкан“. До сада су изашле три свеске: *Европа и Румунија*, друго је *Европа и Црна Гора*, у четири свеске. Прва свеска овог дела изашла је у издању „Коларчеве Задужбине“. Сада је изашла и друга свеска у којој се описују односи Црне Горе и Аустрије. О тим књигама ћемо проговорити опширније у књижевном прегледу.

О апендицитису са гледишта практичног лекара од Dr. Николе Вучетића. — Београд 1912. г. — Г. Никола Вучетић, одштампао је из „Српског Архива за Целокупно Лекарство“ своју расправу под горњим насловом у којој расправља питање о апендицитису са гледишта практичног лекара.

Dr.

Упут за читање карата и планова, крокирање, и извиђање са крокирањем са засебним атласом слика. — Написао Милан Д. Николајевић. Цена 3 дина. — Изашла је из штампе ова књига, у којој је врло лако и просто наложено читање карата, планова, крокирање и извиђање са крокирањем. Књига ће корисно послужити и резервним официрима.

Оф.

УМЕТНОСТ.

Нова уметничка школа. — По допуштењу г. Министра Просвете, госпођица Надежда Петровић, сликар отворила је у Београду нову уметничку школу за сликарство пејсажа и фигура у plein-air-у. Школа је отворена првог априла ове године.

Словенске химне у чешком преводу. — У Прагу су изашле химне словенских народа, удешене за гласовир; или за један глас уз клавирску пратњу. Химне је превео О. Л. Штастин а за гласовир је удесио Е. Краус. Покрај словенских химни, налази се и Марсељеза. Ова књига је рађена за VI свесловенски соколски савез који ће се ове године одржати у Прагу. У књизи се налазе ове химне: чешка *Кде домов мој?* — моравска: *Мораво, Мораво!* — словеначка *Хеј Словане!* — хрватска *Лейла наша домовина!* — црногорска *Онамо нама!* — пољска *С димен пожара, и Јешице Пољска њездохунуло,* — бугарска *Шуми Марица,* — руска *Боже цара храни* — српска *Воже правде и лужичко српска Наше Српство с браћу остава.*

Л.

ПОЗОРИШТЕ.

Наша драма у Прагу. — О свесловенском новинарском конгресу и соколском слету у Прагу, узеше учешће и Народно Дивadlo. Том приликом ће се на чешкој позорници приказати по једна драма из свију словенских књижевности. Од наших биће приказани Војновић и Нушић. Од Војновића ће се изводити *Дубровачка Трилогија* а од Нушића *Свет* и *Кнез од Семберије*.

НОВИНАРСТВО.

Педесетогодишњица Народног Листа. — Првога марта по новоме навршило се равно педесет година, како је у Задру почео да излази *Народни Лист*. Пре педесет година, 1 марта 1862 г. у Задру је изашао лист под насловом *Il Nazionale*. Најпре је штампан талијанским и српским језиком, јер ондашња интелигенција је поглавито употребљавала талијански језик. Колико је било мука и напора, колико порушених снова, да се дође до жељеног идеала — до народног препорода Далмације. И успех је дошао. Људи окупљени око „Народног Листа“ успели су да истисну талијански језик из Далмације и на место њега да уведу српски језик. Ово је у исто време и прослава уредника Дон Јурија Бијанкинија, који прославља 40 година уредничке службе.

Поводом тога је изашао јубиларни број

на 116 страна, који доноси шта је све урађено у Далмацији на народном препороду.
V. L.

ДРУШТВА И УСТАНОВЕ.

Конкурс Матице Хрватске. — Управа Матице Хрватске расписала је конкурс : за оригиналну приповетку или драму, која заузима десет табака. Награда 900 круна. 2. За књижевно дело научног или наставног садржаја, до десет штампаних табака награда 900 круна, под условом да дело садржајем, смером и обликом одговара издањима Матице Хрватске. 3. За најбољу приповетку из хрватског живота 50 круна. 4. За историско дело, расправу, роман, приповетку или драму, награда 2000 круна. 5. За најбоље дело о руској земљи и народу или ма коме другом словенском народу, награда 1800 круна. Преведена дела добијају само половину одређене награде. 6. За најбоље дело из области лекарства или природних а наградом 700 круна. Цело дело има да обухвати четири штампана табака. Рок за предају ових радова је 31 децембар 1912 г. по новом. 7. Из задужбине Стјепана пл. Милетића расписана је награда од 500 круна за најбоље оригинално дело позоришне струке (историја позоришта, глумачке уметности, естетичка и критичка разматрања о позоришној уметности) Рок 31 децембар 1915 г. по новом.

Тако Матица Хрватска, а наша Матица, или Књижевна Задруга ?
Р.

БОГОБОЈ РУЦОВИЋ

Народно Позориште задесила је велика несрећа. Оно је опет изгубило једног истинског уметника. Изгубило је једног уметника када су уметници у нас врло ретки.

Руцовић је, у почетку, својом интелигенцијом скренуо на се пажњу. А та је интелигенција, не само у односу према глумцима, била врло велика. Он је, тако, прекинуо или, бар, уздрмао ону стару традицију која се брижљиво негује и на европским позорницама другог и трећег реда. Глумцу је, према тим традицијама, потребан само талент, потребна је само једна репродуктивна интуиција. Неинтелигентни глумци, који су измислили ту теорију, нису знали да песничко дело, текст драме којем они треба да даду живота, није само плод песничке интуиције. Са том песничком интуицијом иде укорак и једна значајна интелигенција. А производ интелигенције може се, сасвим природно, разумети само интелигенцијом. Касније, када је Руцовић, захваљујући својој интелигенцији, нашао себе, када је нашао право поље на којем ће се развити његова уметност, она му је, као и његов талент, била од неизмерне користи. Она га је чувала од великих гафова и она му је, у исто време, помогла да се, проучавајући велика дела, отворе пред њиме нови светови, тако чврсто замандаљени пред просечном памећу.

У Руцовића је била већа интелигенција него талент. Отуда је његов репертоар био знатно скучен. Трансфигурација, условљена талентом, није у њега била разноврсна. Он је, може се рећи, створио само један тип. Али тај тип више вреди, него бескрајни регистар улога каквог неталентованог, али разметљивог глумца. Талент је креирао тај тип, а интелигенција је томе типу дала праву меру, помогла му да изради његову рељефност, учинила да буде једно хармонично дело.

Његов бонвиван није био онај сладуњави кицош сумњиве духовитости који се, као театрални једик, повлачио по позорници од времена Коцебуа, Скриба, Шентана и Мозера, па, готово, до данашњих дана. То нису били заводници из лоших породичних романа или из такозваних грађанских драма чији је глас био кудикамо страшнији, него што су они били у ствари. Руцовићев је бонвиван, пре свега, био циник. Тај циник, као изредан познавалац света, знао је како се долази до успеха у животу. И зато је он, размахујући лактовима и песницама крчио себи пута кроз људе који се одмах склањају чим његов лакат или његова песница дође у додир са њиховим слабинама. Тај циник је знао да се ништа не

може ни измолити ни изласкати. Па и да може — цинику то није слатко. И зато он, без скрупула, без милосрђа и без сентименталности, отима. Отима услове за угодан живот, што отима и љубав.

Руцовићев бонвиван био је циник по милости божјој и вољи друштва. То је била, обично, Ничеова плава бестија која нема интелект надчовека, али која има робустну савест надчовека. Ах, нико у нас није био кадар да, тако рећи, једним мишићем изрази суверено презирање тих салонских хијена. Руцовић опусто један угао усана, очима зачкиљи, а ноздрве рашири. У те, готово безначајне, покрете он је уносио сву мржњу, све презирање и сав цинизам једног блазираног човека.

Руцовић је оставио обилат репертоар. Али цео тај репертоар, изгледа, дуго ће чекати док се не јави велик уметник, као што је био он. Играјући цео тај репертоар, он је створио један изразит, уметнички тип. И старији глумци, који незаслужено уживају већу репутацију од њега, нису ни изблиза толико створили.

—в.